

Spraak (onder ps. Kees Honte)

Arendo Joustra

bron

Arendo Joustra, *Spraak (onder ps. Kees Honte)*. de Volkskrant, Amsterdam 1986

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/jous008spra01_01/colofon.php

© 2015 dbnl / Arendo Joustra



Vooraf

Op 5 januari 1985 verscheen het eerste nummer van het nieuwe Volkskrant-katern Vervolgens. Naast tal van andere zaken trof de lezer daarin de rubriek 'Spraaak' aan, ondertekend door ene Kees Honte. Ook op de redactie wisten maar weinigen wie achter deze naam schuil ging. Slimmerikken vermoedden dat het wel een schuilnaam moest wezen omdat 'honte' immers Frans is voor schande én schaamte.

Op vrijdag 23 mei berichtte de Volkskrant dat de rubriek Spraaak was bekroond met Het Gouden Pennetje, een prijs die het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren sinds 1985 jaarlijks toekent aan een journalistiek talent onder de dertig jaar. De lezers vernamen toen pas dat Kees Honte een pseudoniem is voor Volkskrant-redacteur Arendo Joustra(28).

Deze bundel bevat Joustra's speelse en rake stukjes over taalgebruik die de jury, bestaande uit Jeanne Roos (journaliste), Yvonne Keuls (schrijfster) en Bas Klaverstijn (oud-journalist en voorlichter), uit 27 inzendingen uitverkoos.

Harry Lockefeer
hoofdredacteur
de Volkskrant

5 juni 1986

Arendo Joustra kreeg zijn journalistieke opleiding aan de School voor de Journalistiek in Utrecht en aan de Iowa State University. In 1980 trad hij in dienst van de Volkskrant als sociaal-economisch redacteur.

Juryrapport

De jury voor het toekennen van de aanmoedigingsprijs ‘Het Gouden Penneetje’, in 1984 ingesteld door Het Genootschap van Hoofdredacteuren, heeft unaniem besloten de prijs voor 1985 toe te kennen aan ARENDO JOUSTRA, redacteur van De Volkskrant.

Hij heeft onder het pseudoniem Kees Honte een wekelijkse rubriek, getiteld SPRAAK, gepubliceerd in de zaterdagbijlage ‘Vervolgens’. Hierin heeft hij op geheel eigen wijze met originele visie en inventiviteit de veranderingen in het Nederlandse spreektaalgebruik gesignaleerd en daarmee de relatie aangetoond met de ontwikkelingen in de samenleving. ARENDO JOUSTRA bewijst hiermee, dat hij over een buitengewoon fijn oor voor de klank van de taal beschikt en dat hij een grote kennis van het Nederlands heeft, waardoor hij in staat is bij de lezer verrassende beelden op te roepen.

De jury, wetend hoe moeilijk het is om een rubriek gedurende een langere periode vol te houden, wil hierbij haar grote waardering uitspreken over de constante, hoge kwaliteit en het bondige, niet op effect berekende taalgebruik, dat nuchter en juist daarom aardig overkomt.

Er werden 27 inzendingen ter beoordeling van de jury voorgelegd. Het moet de jury van het hart, dat deze hoeveelheid haar is tegengevallen. Een aantal gerenommeerde bladen - zowel landelijk als regionaal - heeft verstek laten gaan. De jury vraagt zich af, of er - met het oog op de verslechterde economische situatie - misschien minder jonge mensen op de redacties zijn aangenomen. Of is het een kwestie van nalatigheid van de betrokken hoofdredacteuren, dan wel gebrek aan waardering van deze hoofdredacteuren voor het werk van de jonge mensen op hun redacties, dit tegen de achtergrond van het feit, dat zij zelf deze prijs mede hebben ingesteld.

E.e.a. neemt niet weg, dat de jury aangenaam verrast was door de gemiddelde kwaliteit van het werk, dat wél is ingezonden en dit betreft niet alleen het informatieve gehalte en de leesbaarheid van het geschrevene, maar tevens de keuze van onderwerpen die buitengewoon gevarieerd was. Zo trof de jury uitstekende series aan over Drugs, over Het Verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog in de provincie, over Mensen in de Sportwereld, over Nederlandse handelsbetrekkingen met het Buitenland.

De jury kan niet allen noemen, maar wil net als in 1984 één uitzondering maken en een eervolle vermelding toekennen aan H.M.v.d. BRINK, redacteur van NCR Handelsblad, voor zijn artikelen in het CS, die getuigen van een intellectuele interesse en fijnzinnig taalgebruik.

Bas Klaverstijn (oud-journalist en voorlichter)

Yvonne Keuls (schrijfster)

Jeanne Roos (journaliste)

Het Febo-buikje

Het *bierbuikje* heeft zijn opvolger gevonden. ‘De Amsterdammer kan zich op 21 punten een *Febo-buikje* eten’, meldde de laatste *Vrij Nederland* van 1984. Febo is een ‘kroketten-imperium’ in Amsterdam dat per week negen ton vlees verwerkt. Vooral in de hoofdstad is Febo een begrip geworden, zo blijkt uit de reportage van Carel Brendel en Theo Gerritse.

Vroeger was een buikje een teken van welstand. Toen spraken we dan ook over een *embonpoint* en een *buik als een burgemeester*. De Engelsen noemen zo'n buik een *corporation*. Edwin Radford legt in *To Coin a Phrase* een verband met de traditionele foto van de *city councillor*, lid van de *Corporation*: ‘In the old days civic life was marked by frequent banquets for those in office.’

Zo een Britse buik ziet er heel anders uit dan het Nederlandse buikje. Een buikje is een duidelijk zichtbare welving boven de heupen die min of meer begrensd is. De Britse buik daarentegen is opgenomen in het grote geheel en gaat vaak verborgen achter een broek die met bretels wordt opgehouden tot de tepels, Geertsema komt in de buurt, maar het mooiste voorbeeld is te zien op de foto die Lord Snowdon heeft gemaakt van de persbaron Lord Thomson. Het hoort nog steeds niet, een *croquetje* trekken. Sommige mensen kijken dan ook beschaamd als ze door een kennis bij de *muur* worden betrappt. Het bijbehorende buikje is net zo vies en ongewenst. ‘Wat word je toch dik’, zei m'n moeder elke keer als m'n vader van tafel opstond. Zich op de buik slaand antwoordde hij dan altijd: ‘Dit is m'n buik niet, dit is m'n maag.’ Tegenvoeter van het buikje is het *wasbord*.

Dat een buikje begrensd is, een overzichtelijke bobbel, brengen de Fransen het best onder woorden. Zij spreken over een *oeuf colonial*. Een koloniaal ei, een gevolg van het vele drinken in de warme koloniën. De Amerikanen komt de eer toe de mooiste naam te hebben gevonden: *love-handles* - een handig handvat om je vast te houden ‘*during copulation*’.

De witte Hollanders

De hel, dat zijn de anderen, zei de Franse schrijver Jean-Paul Sartre. *L'enfer c'est les autres*. Maar met die verwensing ben je er nog niet. De anderen moeten ook een naam krijgen. In de jaren dertig hadden de jonge Britse auteurs Auden, Isherwood en Spender daar een simpele oplossing voor gevonden. De anderen, in hun ogen de Britse burgerluitjes, noemden zij gewoon: *The Others*.

Elke groep heeft zo haar aanduiding voor buitenstaanders. Zeelui praten over landrotten of zelfs landratten. Joden over een goj en de gojim. En homoseksuelen betitelen de anderen met uil. Dat deden ze althans, je hoort het zelden meer - de anderen zijn viezerikken geworden, of bosneukers, of, heel eenvoudig, hetero's.

Voor de buitenlanders in ons land is een heel arsenaal woorden verzonnen. Scheldwoorden vooral. Voor Turken 142, voor Marokkanen 22 en voor Surinamers en Antillianen 197. Voordat de Turken hier naartoe werden gehaald was *Turk* al een scheldwoord. Hij ziet er uit als een Turk. Aan de Turken overgeleverd zijn, dat wil zeggen, aldus Van Dale in 1954, slecht behandeld, bedrogen, mishandeld zijn.

Buitenlanders slaat tegenwoordig niet meer op Amerikanen, Duitsers of Fransen, maar vrijwel uitsluitend op die *andere* vreemdelingen: Spanjaarden, Marokkanen, Turken, Italianen, Grieken, en zelfs Surinamers en Antillianen met een Nederlandse nationaliteit.

In de taal van de overheid heten ze etnisch-culturele minderheden of allochtonen. De gastarbeiders van weleer zijn *buitenlandse werknemers* geworden en in de landen om ons heen praat men over migranten. *Minderheden* is een te algemeen woord, want *iedereen* die in Nederland woont denkt dat hij tot een minderheid behoort. Vraag is hoe de buitenlanders hun anderen noemen? Ons dus. In ieder geval niet *autochtonen*. Steeds vaker hoor je spreken over de *witte* Hollanders. In *De Groene Amsterdammer* stond: 'Je bent in *witte* kring veel voorzichtiger, je kunt je Hollandse vriendin toch niet regelrecht racistisch noemen.' En ook: 'de *witte* vrouwenbeweging'.

Het ontplooiën van kruisraketten

Met een lichte verontschuldiging in haar stem introduceerde Noortje van Oostveen premier Martens van België, die net tegen Reagan had gezegd dat zijn land nog even wacht met de plaatsing van 48 kruisraketten. ‘Plaatsing noemen ze bij onze zuiderburen *ontplooiing*’, verduidelijkte de presentatrice van het NOS-Journaal voordat ze Martens aan het woord liet. En Martens stelde niet teleur: hij noemde het *ontplooiing*.

Kijken ze daar in België niet meer naar de Nederlandse televisie, denk je dan. We doen er toch zo ons best voor: ‘...ook onze Belgische kijkers, hartelijk welkom.’ En als ze kijken, dan moeten ze in België toch weten dat het *plaatsing* is. We praten zelfs over ‘de *plaatsing* van twee kerncentrales’.

Waar zou Martens het vandaan hebben? Niet van de Fransen, want die spreken over *implantation* (‘La première implantation de missiles dans notre pays.’). Nu zegt dat niet veel, want de Franse dichter Baudelaire schreef in zijn *Pauvre Belgique* (1864) over de Belgen reeds: ‘Ze kennen geen Frans, niemand kent hier Frans, maar iedereen doet alsof hij geen Vlaams spreekt.’

Een oorspronkelijk Vlaams woord, zoiets als beiaard in plaats van carillon, is het ook niet. Want de Nederlandstalige kranten in België houden het op *plaatsing*. Het *ontplooiën* van Martens wordt zorgvuldig vermeden. Er is dus iets mis mee, hoewel Heidbuchel uit Leuven er in zijn *ABN Woordenboek* (‘Het kan niet Nederlands genoeg zijn.’) geen banvloek over uitspreekt. Ontplooiën mag alleen niet als daar *ontvouwen* mee wordt bedoeld. Gebruik dan liever, aldus Heidbuchel, *gladstrijken* of *ontrollen*.

Hoe komt Martens dan aan *ontplooiing*? Simpel genoeg. Hij had immers net met Reagan in het Engels gesproken. In zijn haast om de vragen van journalisten te beantwoorden heeft Martens toen *deployment* (‘To station or place forces/equipment in accordance with a plan’) vertaald met *ontplooiing*. Gezien de overeenkomst in klank, ligt die vertaling voor de hand. En echt fout is het niet. Ontplooiing is een militair woord voor plaatsing.

Het Laatste Nieuws in Brussel constateerde woensdag dat Reagan en Martens niet op dezelfde golflengte zaten. De Belgische premier mocht zich in de krant verdedigen: ‘Ik heb het zeer duidelijk uitgelegd, in het Engels.’ De krant voegt daar sarcastisch aan toe: ‘Naar verluidt maakte hij door zijn talenkennis enige indruk op de Amerikaanse journalisten. Hij sprak afwisselend Engels, Frans en Nederlands.’

Het Louw-Louw effect

De leden van de Tweede Kamer zijn terug van vakantie en vergaderen weer. Op de eerste dag na het reces, afgelopen dinsdag, was het meteen raak. Het D'66-Kamerlid Louise Groenman richtte zich vanaf het spreekgestoelte tot de bewindslieden Ruding en De Graaf. ‘Acht de regering het *Louw-Louw effect* rechtvaardig, te weten dat de rekening voor het te laat voldoen aan de derde EG-richtlijn in combinatie met het uitstel van de stelselwijziging, gedeponereerd wordt bij de uitkeringsgerechtigden?’

Voor de Kamer op reces ging is er nog een motie aangenomen over eenvoudig en helder Nederlands. Mevrouw Groenman valt niets te verwijten, haar zin is hier uit z'n verband gerukt. Het *Louw-Louw effect* slaat op staatssecretaris Louw de Graaf van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die een paar minuten voor Groenman had gesproken over het *jojo-effect*. Hij bedoelt daar *premiebeweging* mee. De Graaf vindt dat je niet op 1 juli de premies kan verlagen om ze per 1 januari weer te verhogen. Hij noemt dat *jojoën*.

Ongewild had De Graaf dinsdag de lachers op zijn hand omdat hij de klemtoon op de tweede *jo* legde. De staatssecretaris, die Groenman steevast met Groenveld aanspreekt, staat bekend om zijn versprekingen. Toen hij vorige week zaterdag een nieuwe *moskee* moest openen, had hij het met zijn onnavolgbare accent over *Moskou*, zoals hij ook *kabinet* en *Kamer* verhaspelt. Berucht is zijn *Blijf van m'n huislijf*.

Het *Louw-Louw effect* vinden we volgend jaar misschien terug in het Mode ABC dat de lezers van het maandblad *Onze Taal* jaarlijks samenstellen. Voor 1984 ziet hun Mode ABC er zo uit: Abonneetevee, Beetjeveel, Clip, Draagmoeder, Eigen (bijdrage), Fors, -Gebeuren, Hobbel(s), Informele (economie), Ja toch, Keihard, Leefpatroon, Minima, Naar... toe, Opstarten, Punt (geen), Qweetnie, Respons, Scheefgroei, Tante Truus, Uitlaatklep, Voordeurdeleer, Warrig, X, Y, Zich (voor-).

Mijn eigen alfabet luidt: Arbeidstoelage, Burgerwacht, Cassettebrief, Draagmoeder, Eerstejaars echte minima, Fitnesscentrum, Gebruikersvriendelijk, Homokiller-nummer-een, Interoffice, Jongerenjaar, Kinderporno, Lichaamsculturen, Maatgezin, Negentienvierentachtig, Of zo, Postnataal, Queesten, Reclameboete, Space war-wapens, Telefoonsex, Uitverdieneffecten, Voetoverheveling, Woningdeleer, X-aantal, Zwarte Joden.

Suggesties voor een Mode ABC van Volkskrantlezers zijn welkom.

Totaler autorijden

Ik stapte de herenmodezaak binnen die gelegen is aan Amsterdams duurste winkelstraat. *Dress for success*, zeggen de Amerikanen. *It can speed up pay raises and promotions*. ‘Ik zoek een pak,’ vertelde ik de toegesnelde kledingadviseur. ‘Ah, meneer wil een kostuum,’ verbeterde hij glimlachend. Drie kwartier later verliet ik de zaak met een *double-breasted* kostuum. De winkelbediende sprak over een *dubbele overslag*. En dat leek mij weer fout.

Hij verkocht me ook een modern strikje. Voorgestrikt, want ik zie geen kans het snel en foutloos op mijn bovenbeen te strikken als een grapjas het heeft losgetrokken. Een voorgestrikt strikje heette vroeger een *houten strik* of *pinkelhoutje*. Naar de zondagsschool droeg ik het met een elastiekje om m'n nek. Mijn grootvader daarentegen zette zijn strikjes met klemmetjes vast aan de boorden van zijn overhemd.

Uit die herenmodezaak nam ik een reclamefolder mee om te kijken of een pak inderdaad een kostuum wordt genoemd. Ja. ‘Met flair de winter door in een neoklassiek kostuum.’ *Collectie*, merkte ik al lezend, is ouderwets en vervangen door de ‘*totale mannenlijn* waarbinnen alles op alles is afgestemd.’ Nog een zin die het verschil moet aangeven tussen iets aan hebben en gekleed gaan. ‘De gedisciplineerde nonchalance van mooie kolberts van zuiver scheerwol met dat heerlijk ontspannen gevoel van de comfortabele pasvorm.’

Reclame is altijd ongenueanceerd, zei *creative director* Theo Strengers van het reclamebureau Hammersmidt/FCB afgelopen maandag in *de Volkskrant*. Het Opelconcern heeft in zijn laatste campagne ‘de nieuwe norm gesteld’: *totaler autorijden*. Dat is beter dan best, want *totaal* is immers al ‘alles omvattend’ of ‘volledig’. Zoals het *enig* kind zichzelf *enigst* noemt om aan te geven hoe erg het wel is. *Uitgebreider* hoor je ook steeds vaker, meldt een correspondent.

De superlatieven zijn in dergelijke advertenties niet van de lucht. De Opel Record GL 1985 is de ‘aantrekkelijkste kilometerverslinder’. Er zijn beloften die nooit waargemaakt kunnen worden. De *komplete veiligheid* van de Opel sluit immers elk ongeluk uit. Renault omzeilt op een charmante wijze dit soort overdreven aanprijzingen. Renault Super 5 is ‘in alles superieur’.

PEC-RSV

‘De S heeft de RSV verlaten’, riepen Vlissingers verheugd toen op 24 mei 1983 de Koninklijke Maatschappij de Schelde weer zelfstandig werd. Ze waren niet alleen blij dat hun werf behouden kon blijven, maar ook dat ze die R en V eindelijk kwijt waren. De *afkorting* RSV had voor Scheldewerknemers immers geen betekenis. Zoals *PC-reizen* een leeg woord is in vergelijking met *Volkskrantreizen*.

Afkorting benoemen wel, maar verklaren niet. Met afkortingen worden buitenstaanders geweerd. *OZO* voor Oranje Zal Overwinnen (tijdens de bezetting) en *NOS* voor Niet Ons Soort (Heemstede en omgeving). De parlementariërs maken zich ook schuldig aan een ruim gebruik van onbegrijpelijke afkortingen. Het debat van afgelopen week leek soms op een verslag van de voetbalwedstrijd *PEC-RSV*, respectievelijk Parlementaire Enquêtecommissie en Rijn-Schelde-Verolme.

De commissieleden hebben met de afkortingen humor bedreven. Hoofdstuk 23 in het RSV-rapport heet: *De ROS - het doodgeboren paard*. ROS staat voor Rotterdamse Offshore en Scheepsbouw Combinatie, lees ik in de ‘lijst met gebruikte afkortingen’ achterin het RSV-rapport. Daar staat ook *F'66* en dat is geen verschrijving van *F-16* maar van *D'66*. De lelijkste afkorting is gereserveerd voor het bedrijf met de mooiste naam: *MMWOPS*, dat wil zeggen Making Money While Other People Sleep. In Nederland, denk je daar dan achter.

Bij sommige afkortingen zijn de gebruikers vergeten waar de afkorting eigenlijk voor staat. De Algemene Bank Nederland afficheert zich op de gevel als *ABN Bank*. Twee keer *bank* dus. Maar is dat fout? *ABN* is een typisch letterwoord en volgens Heidbuchel zijn ‘letterwoorden wel als afkorting ontstaan, maar door het gebruik woorden geworden.’ *ABN* is dus een nieuw woord, net als de afkortingen van oude omroepen. Alleen de Turk in *Van Kooten en De Bie* spreekt nog over de Vrijzinnig Protestantse Radio Omroep (van V.P.R.O. via VPRO tot Vpro).

Heidbuchel vindt dat je afkortingen moet beperken tot de gebruikelijke en algemeen aanvaardbare vormen, die aan een werkelijke behoefte beantwoorden. Een betere regel is dat afkortingen voor zichzelf moeten spreken. Ze zouden geen verklaring nodig moeten hebben.

De redactie van *Van Dale* (tiende druk) heeft het daar zichtbaar moeilijk mee. Ze besluit de lijst van redactionele afkortingen met: ‘De namen van geciteerde auteurs zijn enkele malen afgekort, zonder dat dit speciale verklaring behoeft.’ Vervolgens geeft de redactie die speciale verklaring (*Bild.* voor *Bilderdijk*; *Potg.* voor *Potgieter*; *B. Huet* voor *Busken Huet*) om tot slot te schrijven dat deze afkortingen ‘voor zichzelf spreken’.

Ex pierement

‘Ja,’ schrijft de heer Sandifort uit Vlaardingen, ‘ik heb wel eens een *stukje* (een *brokje* mag ook) kritiek op 't taalgebruik. Dat had Godfr. Bomans ook en die stierf heel jong. Maar er om lachen lukt ook vaak genoeg.’ Ter illustratie citeert deze briefschrijver een zin die ‘authentiek van de radio’ is: *Moet je horen, ik vind best dat we een goed gesprek gehad hebben, ja toch?*

Sandifort ergert zich vooral aan het taalgebruik van omroepmedewerkers. ‘In een ernstig radiovraaggesprek: *op hoeveel precies had u dat ingeschat?* in plaats van *hoeveel denkt u?*’ En: ‘Zelfs nieuwslezers (gehuurd om de Nederlandse taal goed uit te spreken) zeggen *ex pierement* (oud draaiorgel) als ze *experiment* bedoelen, werkgelegenheid wordt werkgelegenheid, *middagpauzedienst* wordt *middagpauzedienst*.’

En dan al die nieuwe woorden. ‘Ministers, vakbondsleiders etc. hebben het bloedserieus over: *van de gekke* of nog erger: *van de dolle*. Kromme kinderpraat van Klukkluk uit Pipo de Clown. Voor ik geloof, meen, vind, denk (dus de tegenwoordige tijd) zegt men: *ik dacht en überhaupt* betekent *hoe komt ie daar nou bij?* en so wie so staat voor *en zo is dat!*’

Twee lezers uit Groningen hebben een Mode ABC voor 1984 opgestuurd. M. Krips houdt het op: anabole steroïde, brooddieet, check, deregulering, eenmalige uitkering, faecaliëngebeuren (‘Een Tweede Kamerlid meldde onlangs serieus dat dit *geplafonneerd* moet worden.’), Gijs, huiscomputer, invoelen, Jantje van Leiden, kots (‘Ik krijg er de kots van.’), lustobject, MEM-plus (meerjarig-echt-minimum-met-kinderen), ‘Nancy and J’, ontkoppelen, PTT-verhuizing, qua..., rayonhoofd, sluikreclame, tweeverdieners, uitkeringsgerechtigden, videoclip, WC-eend, X-bedrag, ijsafzetting en zwart circuit.’

Het alfabet van Ruud Muschter uit Groningen luidt: afficheren (automeren), bloeddoping, clip, débâcle, -effect (echech), fijntjes, gedateerd (gelijkberechtiging), heroïnedode, inschatten, knakenkaart, lacherig, mafia, nachecken, opschonen, pausbezoek (praatprogramma), regulier, scheefgroei, triathlon, vrije verstreking (vigerend), werfwurper, zelfdoding. ‘Voor elke rechtgeaarde taalliefhebber een rijtje om de rillingen van te krijgen’, besluit Muschter.

Choppy

‘Gedekt graag’, zei mijn moeder altijd tegen de kapper die mij thuis kwam knippen. Ik vond *gedekt* maar een raar woord want ik kon niet bedenken wat het betekende. Zo heb ik ook lang moeten nadenken over ijs dat ‘warm werd aanbevolen’. Met *gedekt* bedoelde mijn moeder dat de kapper mij niet moest *opscheren* zoals met mijn vriendjes op school gebeurde. Die hadden van die stoppels rond de oren en in de nek, terwijl ik een meisjesachtig *pagekapsel* had.

Af en toe vroeg de kapper aan mijn moeder of hij m'n haar ook mocht *uitdunnen*. ‘Natuurlijk’, antwoordde ze dan, want ze mocht graag door m'n haar strijken en dat kon alleen als het niet te dicht was. Hoewel mijn mening er verder niet toe deed, vond ik het ook goed. De kapper gebruikte voor het uitdunnen namelijk een prachtig instrument dat een prettig geluid maakte: de *effileerschaar*. Ik noemde het ding een kartelschaar.

Het is allemaal lang geleden. Inmiddels maak ik me net als menig romanfiguur in de boeken van Maarten 't Hart hevig zorgen over het steeds dunner worden van mijn haar. De kapper effileert me al lang niet meer, maar verkoopt me spuitbussen die het haar juist voller moeten laten lijken. ‘Volume geven’, noemen kappers dat. Het zijn kleine zorgen, want ik acht de tijd nog ver weg dat kleine jongens me kunnen naropen: ‘Hé badmuts!’

In een advertentie lees ik dat er een nieuw kapsel is. ‘*Choppy*. Zó heet de nieuwe haarmode '85. Intercoiffure geeft haar eigen impressie ervan! Speels, luchtig, achteloos, dat zijn de kenmerken van deze frisse, korte coupe. Het nonchalante effect is essentieel. *Choppy*: 'n aktueel kapsel, ook voor hem. Thuis makkelijk bij te houden.’

Hoe komt Intercoiffure (‘de wereldorganisatie van topkappers’) in godsnaam aan die naam *choppy*? Zelf denk ik direct aan eten voor de hond. Het woordenboek meldt: ‘to chop means to be fired or to be killed’. En *chopchop* (Pidgin English) betekent ‘vlug, vlug’, zoals in *chop-sticks*: de stokjes waarmee Chinezen zo snel de rijst kunnen eten.

Kapper Han van de Sande uit Middelburg, lid van Intercoiffure, legt uit: ‘*Choppy* is afgeleid van de kappersterm *choppen*. Dat is het uitdunnen van het haar op een speciale manier, die de laatste jaren opgang heeft gemaakt. We hakken delen van het haar weg met een speciale schaar. Zeg maar een effileerschaar met grove tandjes.’ Volgens Van de Sande heeft de *haarconsument* de term al overgenomen. ‘Er stappen regelmatig mensen mijn zaak binnen die om *choppy* vragen. Je kan natuurlijk niet over *hakken* praten of een *hakkapsel* want dat schrikt af.’

De ‘MP’

Drs R.F.M. Lubbers, minister van Algemene Zaken en ministerpresident, heeft een nieuw koosnaampje verworven. In de media duikt hij steeds vaker op als de ‘MP’, waarbij de twee letters tussen aanhalingstekens staan en uitgesproken worden op z'n Engels. Als ‘em pie’ dus. De afkorting staat uiteraard voor minister-president. ‘MP’ als betiteling voor een premier is natuurlijk niet nieuw.

Minister Elco Brinkman van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur heeft er deze maand echter nieuw leven ingeblazen. Uit ‘MP’ spreekt bewondering en ondergeschiktheid. Journalisten gebruiken het in hun stukken met gevoel voor understatement en ironie. Ze spreken het uit met een lichte grijns op hun gezicht.

Brinkman gebruikte de afkorting ‘MP’ in zijn onderhoud met prof. dr C. Verhoeven, de voorzitter van de jury van de P.C. Hooftprijs. Verhoeven: ‘Tijdens ons gesprek beriep hij zich op de “MP”, waarbij hij niet, zoals ik eerst even dacht, de militaire politie bedoelde, maar de minister-president.’ Nadat Verhoeven dit had geopenbaard, kreeg ‘MP’ ruime bekendheid. ‘MP’ als illustratie van het machtsdenken van Brinkman.

Het is waarschijnlijk Gijs van der Wiel, tot voor kort de directeur van de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD), die ermee begonnen is. De wekelijkse persconferentie in Nieuwspoor van de voorzitter van de Ministerraad kondigde hij altijd aan met: ‘Dames en heren, de minister-president!’ (na eerst met geheven hand om stilte te hebben gemaand). Op het schoolbord in het halletje van het Haagse perscentrum stond (en staat) de bijeenkomst met wit krijt aangekondigd als ‘de persconferentie van de M.P.’

In het boekje, dat speciaal voor Van der Wiel is geschreven bij zijn afscheid van de RVD, *Van de hoed en de rand*, komt de afkorting ook voor in een uitspraak van Van der Wiel over de stencils die voorafgaand aan de persconferentie worden uitgedeeld. ‘Die dingetjes zijn ook vaak bedoeld om de MP toch iets mee te geven, als er over grote zaken geen overeenstemming is bereikt. Biesheuvel bijvoorbeeld zei in zo'n geval in de auto, terwijl hij zich nog even bijschoor, tegen me: Wat heb je!’

Wagenbegeleider

Sinds afgelopen maandag heet de conducteur op de Amsterdamse tram *wagenbegeleider*. Zou de directeur van het gemeentevervoerbedrijf (GVB) voor dat woord een studiereis naar China hebben gemaakt? Daar krijgen nieuwe vindingen ook namen die zijn samengesteld uit oude woorden. Zo is *trein* opgebouwd uit *vuur* en *wagen*, een *vuurwagen* dus.

Onduidelijk blijft wat zo nieuw is aan de *wagenbegeleider*. Hij doet immers hetzelfde werk als de *conducteur* en de *controleur*, eerst ‘goedemiddag, de plaatsbewijzen alstublieft!’ door de tram schreeuwen en dan kijken of de reiziger zijn strippenkaart heeft gestempeld. Dus waarom een nieuw woord?

Volgens het GVB is de *wagenbegeleider* wel degelijk heel iemand anders dan de *conducteur* of *controleur*. Afgekort heet hij VIC, ‘de functionaris die zich bezighoudt met veiligheid, informatie en kaartcontrole’. En een *conducteur* is volgens Van Dale slechts ‘een beambte die op treinen, trams enz., voor het opnemen en uitlaten der reizigers zorgt door het sein tot stilhouden en weer voortgaan te geven, het reisgeld ontvangt of de bewijzen van betaling daarvan controleert’. Veiligheid en informatie staan daar niet bij, dus voldoet *conducteur* niet als benaming voor de VIC-functionaris. Voor kinderen is *wagenbegeleider* een makkelijk woord. Ze kunnen de oorsprong ervan zelf herleiden. In het deze week verschenen nummer van *Onze Taal*, maandblad van het gelijknamige genootschap, heeft hoofdredacteur Renkema een beschouwing gewijd aan de *kinder-etymologie*. Dat is het veranderen van onbekende woorden in bekende woorden die er in klank of betekenis aan verwant zijn, aldus de definitie die Renkema geeft. Zijn eigen kinderen spreken bijvoorbeeld over *korenvlees* als ze *cornflakes* bedoelen.

Kinderen worden doorlopend geconfronteerd met woorden waarin de logica ver te zoeken is, aldus Renkema. Zij willen bijvoorbeeld weten waarom *speelgoed* ‘goed’ is. En waarom er geen *vadervlek* bestaat, zoals er naast de *papagaai* ook een *moedergaai* moet zijn. De dochter van Renkema praat over *openreren*. Waarom? ‘Nou, logisch toch, je moet eerst iemand open-maken voordat hij beter wordt’, antwoordt ze haar vader.

Renkema concludeert dat niet alleen kinderen zich aan pseudo-etymologie bezondigen. Mensen denken bij het spellen van *ijselijk* aan *ijs*, terwijl het is afgeleid van het Middelnederlandse *eisen*, dat *gruwen* betekent.

Computerkraak

De inbraak van *whiz kid* Jan Jacobs in de computer van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne in Bilthoven leidde vorige week dinsdag tot een vraag- en antwoordspel in de Tweede Kamer waarbij de anders altijd zo welbespraakte minister van justitie Korthals Altes toch even het spoor bijster raakte in de kleurrijke computertaal. Korthals Altes hield de Kamerleden voor dat Jacobs zich toegang tot de computer had kunnen verschaffen omdat hij het benodigde nummer en wachtwoord had gevonden 'op een prikbord aan de wand van een openbaar gebouw'.

In een supplement bij *Intermediair* van 8 maart over Computers & Communicatie legt Jacobs uit wat hij onder een *prikbord* verstaat. 'De *hackers* laten berichten voor elkaar achter in bestanden van universitaire rekencentra, die ze als elektronische prikborden gebruiken, soms zonder dat de beheerders van de systemen dat in de gaten hebben. Die prikborden, voor iedereen met een *modem* en de goede wachtwoorden toegankelijk, bevatten naast kattebelletjes uitgebreide lijsten met datatelefoonnummers.'

Korthals Altes en het PvdA-Kamerlid Kosto (ook hij dacht aan een ouderwets prikbord aan de muur) kan je nauwelijks kwalijk nemen dat ze het boeventaaltje van de computerfreaks niet geheel kunnen volgen. Hun spraak is doorspekt met computertermen. 'Zeg Dick, die GP 100 gaat die niet over een RS 432?' 'Ja, maar dan moet je hem wel op *basic* zetten.' De *hackers* van Jacobs zijn 'veelal jonge hobbyisten die het kraken van computers tot sport hebben verheven' en een *modem* is 'een apparaat met twee rubber doppen waarin de hoorn van de telefoon past. *Modem* staat voor MODulator-DEModulator.'

Is computertaal wel te vertalen? In het blad *Onze Taal* vroeg een lezer om de vertaling van de zin: 'De *online printer* zorgt alleen voor de *output* van de *hard copy* als de *floppy* nog in de *disk drive* zit.' Op de redactie van het blad is 'toch wel even gelachen' om de oplossing dat 'de drukker alleen werkt als zijn slappe nog in de gleuf zit.'

Humor of niet, de betreffende zin blijkt onvertaalbaar. Er zit niets anders op dan de computertaal gewoon maar te leren. En alsof het om Frans, Duits of Engels gaat, biedt het Nederlands Talen Instituut een cursus *basic*. 'Ouders die nu hun kinderen *BASIC* laten leren, geven hen een voorsprong op anderen.' Vroom & Dreesmann is al weer een stapje verder en adverteert met volledig Nederlandstalige *soft ware*: 'Dankzij de MCN spreekt uw CBM-64 nu ABN.'

Enige kennisgeving

Nederlanders zijn zulke saaie doden. Maar nog saaier zijn de achterblijvers die de rouwadvertenties opstellen. Alleen een zelfmoord wil nog wel eens inspireren tot teksten die afwijken van de standaardformuleringen. ‘We voelen ons verslagen, verdrietig en kwaad’, in plaats van: ‘Met droefenis geven wij kennis.’

Al die gelijkkluidende overlijdensadvertenties zijn vooral een gevolg van de bemoeizucht van de begrafenisondernemer. Die schuift de weduwe in kwestie een kant en klare tekst onder ogen. Juist dan gaat het mis. Onlangs stond dit familiebericht in een krant: ‘Door een tragisch misverstand is gisteren (volgt datum) het overlijden van (volgt naam) gemeld. Dit is onjuist. Niet zij, maar haar oudste zusje (volgt naam) is zondag jl. op 22-jarige leeftijd overleden.’

Die grafgravers drukken zich soms wel erg ongelukkig uit. In Goes hield een begrafenisondernemer drie jaar geleden een ‘open dag voor particulieren’ in verband met de opening van een nieuw uitvaartcentrum. ‘Onder het genot van een drankje wordt u rondgeleid om u een indruk te vormen over deze wijze van opbaring.’ Met als geruststellende slotzin: ‘Natuurlijk zijn er op deze dagen geen opbaringen van overledenen.’

Een nieuwe trend in de rouwadvertentie is de afbeelding. Het is, vier jaar geleden alweer, begonnen met de dood (‘de pijp aan Maarten gegeven’, heette het in de advertentie) van Barend Barendse. De familieleden hadden heel treffend bij de tekst een geruit petje laten afdrukken. En in het dagblad *Trouw* van 28 januari 1984 stond in een familiebericht zowaar de foto van een overleden vrouw. Onlangs heeft ook het roze driehoekje zijn intrede gedaan.

De meest originele rouwadvertentie stond zes jaar geleden in *de Volkskrant*. ‘Enige en algemene kennisgeving/De vogel is gevlogen.../ nu helaas voorgoed/ (volgt naam)/oud-commodore burgerluchtvaart/dolend ridder in de orde van Oranje-Nassau/ (volgen data)/ De begrafenis heeft naar zijn wens in alle stilte plaatsgevonden. Deze advertentie is tegen zijn wil in. Maar toch... voor al diegenen, die hem een warm hart toedroegen, dat zij weten dat hij het point of no return ditmaal wel voorbij is. Zijn meetbare brandstof is op./ Namens allen, (volgt naam).’

Alles beter dan de advertentie waarbij onder de naam van de overledene stond: ‘Weigeraar van de ridderorde van Oranje- Nassau.’

Surinaams

De invloed van het Surinaams op het Nederlands is te verwaarlozen. ‘Zet je bil neer’ is een Surinaamse uitdrukking (een uitnodiging om te gaan zitten) die ik nog nooit heb horen gebruiken door een Nederlandse Nederlander. Dat geldt ook voor ‘Zak je staart daar’, dat hetzelfde betekent, maar minder vriendelijk is. Zijn er eigenlijk wel Surinaamse woorden opgenomen in het Nederlandse spraakgebruik?

Die vraag is niet eigenaardig als bedacht wordt dat de taal van de Amerikaanse zwarten *wel* terug te vinden is in het Amerikaans. Het woordje *bad* bijvoorbeeld, dat in Black English *good* betekent, krijgt die betekenis langzamerhand ook in het Amerikaans. Dat de zwarten in de Verenigde Staten hun stempel op het Amerikaans kunnen drukken, maar de Surinamers niet op het Nederlands, komt misschien omdat de zwarten in de V.S. veelvuldig op televisie te zien en te horen zijn. De bleekscheten in Hilversum durven zo iets niet aan. Wel dubbelpresentatie, maar nog niet zwart-wit.

De wisselwerking tussen Black English en American English heeft - verrassend genoeg - niet tot gevolg dat de twee talen steeds meer op elkaar gaan lijken. Integendeel zelfs. *The International Herald Tribune* berichtte onlangs verschrikt dat de twee talen juist verder uit elkaar groeien. En dat is tegen alle voorspellingen in. Eerder hadden de taalkundigen aangekondigd dat - onder invloed van radio, televisie en films - de talen die in de V.S. worden gesproken steeds meer op elkaar zouden gaan lijken (*homogenizing*).

Niets is minder waar, zo blijkt uit een onderzoek van de Universiteit van Pennsylvania. Volgens dr William Labov, onlangs nog op een taalcongres in Groningen, weerspiegelt het uit elkaar groeien van het Black English en het American English de toenemende isolatie van de zwarte bevolking in de V.S.

De studie stelt dat een gewoon gesprek tussen zwarten en blanken steeds moeilijker wordt. Het klinkt onwaarschijnlijk, maar over het onderzoek is drie jaar gedaan, als dat wat zegt. De zwarte kinderen zitten in een nog lastiger situatie, aldus Labov. De meeste spreken vóór hun zesde jaar nooit met een blanke. Volgens Labov ontwikkelen de zwarten zelfs een eigen grammatica.

Blijft de vraag hoe het staat met de invloed van het Surinaams op het Nederlands. Voorbeelden daarvan graag sturen naar de redactie van Vervolgens, Postbus 1002, 1000 BA AMSTERDAM.

Utrechtenaar

In *NRC Handelsblad* hebben briefschrijvers een korte discussie uitgevochten over de betekenis van het woord *Utrechtenaar*. Aanleiding was het onderschrift bij een foto die een reportage over de Elfstedentocht illustreerde. Het onderschrift luidde: ‘Op de voorgrond de Utrechtenaar Van Kouterik.’

Marcel van Kampenhout uit Hollandsche Rading reageerde als eerste. ‘Om een Nederlandse Kiessling-affaire te vermijden en om Van Kouterik persoonlijk leed te besparen, wijs ik erop dat een inwoner van zowel de stad als de provincie Utrecht een *Utrechter* is en een gelijkgeslachtelijk georiënteerde heer een *Utrechtenaar*.’

Volgens hem heeft het te maken met de sodomietenvervolging in de achttiende eeuw, die in Utrecht begon. Hij citeert ter verduidelijking een stelling uit het proefschrift van dr R.J.M. Niessink: ‘Het aantal *Utrechtenaren* in Amsterdam is beduidend hoger dan dat in de stad Utrecht.’

Een reactie op deze brief bleef niet lang uit. Volgens J. Martens van Vliet uit Utrecht ‘noemen gewone burgers van de oude bisschopsstad zichzelf al vele generaties *Utrechtenaren*. Zij weten namelijk dat plaatsen met -tricht, -trecht, -drecht, inwoners hebben wier aanduiding op *-enaar* eindigt.’

De briefschrijver wijst erop dat ‘het rare woord’ *Utrechter* in Utrecht zelf is ontstaan. G.J. van Heuven Goedhart wilde als hoofdredacteur van het *Utrechts Nieuwsblad* in de jaren dertig niet dat zijn journalisten het woord *Utrechtenaar* schreven. ‘Uit overwegingen van zeer misplaatst fatsoen’, aldus J. Martens van Vliet.

In het *Bargoens Woordenboek* zoekt samensteller drs Enno Endt het meer in de hoogte. ‘De verklaring vanuit de zegswijze *hij is van achter de Dom* (homoseksueel), waarin deze hoogopstaande toren voor het manlijk geslachtsdeel staat, laat de overige wereldwijsheden als (stellig ongeoorloofde) generalisaties zien.’ Endt noemt ook nog de zegswijzen *Van Utrecht zijn* en *Een Utrechtenaar draagt zijn broek achterstevoren*.

Hotero

Een paar eeuwen geleden durfde men de handeling niet eens te benoemen. Onze voorouders spraken daarom over ‘de onnoembare misdaad’ (crimen nefandum). En nog steeds valt het velen niet makkelijk daad en dader juist te betitelen. Aansluitend op de *Utrechtenaar*, die vorige week in deze kolommen figureerde, nu de andere aanduidingen voor ‘gelijkgeslachtelijk georiënteerde heren’.

Goed beschouwd is *Utrechtenaar* een verouderd woord, dat je zelden meer hoort. Dat geldt evenzeer voor *mietje* of *van de verkeerde kant*. De laatste zinsnede heeft trouwens al weer een nieuwe betekenis gekregen. In een interview met de *Haagse Post* van een paar weken terug, zegt Joop den Uyl: ‘Ja, tenzij je *van de verkeerde kant* bent, wat voor mij betekent dat je denkt dat je meer waard bent dan een ander. Nou, dat heeft Ruding dus heel sterk.’

Christen-democraten murmelen overlopend van naastenliefde iets over *homophielen*. Ze vinden dat minder rauw klinken dan *homoseksuelen*. In eerste instantie maakte ook de belangenvereniging van homo's, het COC, zich sterk voor gebruik van het woord *homofiel*, ‘om de indruk weg te nemen dat het homo's alleen maar om de sex zou gaan’. Maar dat was 1954.

Inmiddels beschouwt het COC *homofiel* als denigrerend en verhullend. Zoiets als *jodenman* in plaats van gewoon *jood*.

Van Dale steunt het COC in zijn zienswijze. De samenstellers menen dat *homofiel* een eufemisme is. Volgens *Van Dale* bestaat het woord *homofiel* als aanduiding voor een persoon niet eens. Het is een bijvoeglijk naamwoord, dat hoogstens gebruikt kan worden in: ‘de homofiele man’. Maar *homoseksueel* (dat ook bijvoeglijk kan worden gebruikt) is hier beter op zijn plaats omdat het neutraal is.

Het woord *homoseksueel* is overigens - in 1892 - voor het eerst in de Nederlandse taal gepubliceerd in het *Nederlandsch Tijdschrift voor de Geneeskunde*.

Alle problemen zijn opgelost als je het gewoon bij *homo* laat. Het Engelstalige *gay* heeft, anders dan bijvoorbeeld in Frankrijk, in Nederland geen wortel willen schieten. Strijdvaardige homo's gebruiken in Nederland liever *flikker* of *pot* als geuzennaam. Gerrit Komrij heeft ooit gezegd: ‘Ik schrijf maar hardnekkig homoseksualiteit. Door homofilie worden burgergezinnen geteisterd, en'n homoseksueel weet zelfs niet hoe woorden eruit zien.’

Nieuw is *hotero*, dat voor het eerst is gebruikt door de musicus en schrijver Jan Rot. Zijn definitie van een *hotero*: ‘Kortweg een hetero - in gedrag althans - die op jonge jongens valt die het niet zijn.’

Uiensoep

‘Ik kan wel merken dat u nooit in kroegen komt,’ begint Jos Vink uit Amsterdam zijn brief naar aanleiding van het verzoek voorbeelden te sturen van Surinaamse woorden of zegswijzen die in het Nederlands zijn overgenomen. ‘Ik kan wel merken dat u nooit in kroegen komt, anders had u geweten dat al meer dan acht jaar “Twee (drie, vier enz.) *uiensoep*” aan de bar besteld worden.’

Uiensoep, zo vernam Jos Vink bij Hoppe, ‘is een leutige benaming van pils. En is een verbastering van *peeled onion* (gepelde ui).’ Hij verklaart de oorsprong z’o: ‘Toen in 1977 op Tenerife twee jumbo's 747 waren verongelukt, waarbij tal van *peeled onions* (gepelde uien = blanken) waren verbrand, hebben Suri's in het blok Glijphoeve (Bijlmer - kh) kratten pils laten aanrukken om de dood van deze blanken te vieren’. Van dat moment af heette pils bij hen *peeledonion soup*, blanken-soep dus. Dat werd later simpelweg *uiensoep*.’

Een andere briefschrijver, Gisèle Roos, meldt dat de invloed van het Surinaams op het Nederlands te verwaarlozen is. ‘Van beïnvloeding kan slechts sprake zijn indien het Surinaams-Nederlands de erkenning krijgt die het verdient. Toen ik enkele jaren geleden uit Suriname naar Nederland kwam, sprak ik natuurlijk Surinaams-Nederlands. Ik heb het geweten! Ik werd continu nagepraat, verbeterd, uitgelachen, mij werd zelfs expliciet gezegd dat ik dom was. Het trieste is dat alleen “intellectuelen” deze superieure attitude vertoonden.’

Toen Gisèle Roos vervolgens ‘zeer nuffig’ begon te spreken, bleek ze opeens als ‘superintelligent’ te worden beschouwd. ‘Mijn Nederlandse vrienden namen zelfs mijn taalgebruik over, omdat dat zo chique geworden was. Mijn ervaring nu is, dat ik te horen krijg dat ik vast in Nederland geboren ben, omdat ik ABN spreek. Dat impliceert echter dat als je in Suriname geboren bent, je geacht wordt een “oewa, oewa taaltje” te spreken. Dat is de waanzin ten top.’

Haar verklaring is duidelijk. Nederlanders nemen geen Surinaamse woorden over omdat zij het Surinaams-Nederlands niet als volwaardige taal beschouwen, ‘maar zien als iets defectiefs, iets inferieurs. De Surinamer die Surinaams-Nederlands spreekt wordt kortom niet au serieux genomen.’

Daarmee is direct de vraag beantwoord die W. Sterenborg uit Tilburg opwerpt in het deze week verschenen aprilnummer van *Onze Taal*. Hij wil weten waarom Turken tegenwoordig zo weinig bijdragen aan onze woordenschat, terwijl wij in het verleden woorden als *jakhals*, *karwats*, *kiosk* en *horde* uit het Turks hebben overgenomen. Blijkbaar is het niet voldoende, aldus Sterenborg, ‘dat veel Nederlanders dagelijks contact hebben met Turken, of ze zelfs als burens hebben.’

Alexander

Hoe spreekt een Koningskind? ‘Naar mijn gevoel praat hij gewoon ABN,’ schrijft Renate Rubinstein in haar boekje over Prins Willem-Alexander. Haar neefje Maurits, die zelf een licht Amsterdams jeugdaccent heeft, hoort in hem het licht Haagse. Geertsema daarentegen vindt dat Willem-Alexander plat praat en zo weten we het dus nog niet.

Het RVD-boekje van Rubinstein vind ik, in tegenstelling tot hetgeen de meeste recensenten beweren, aardig, integer en informatief. Je komt een hoop over Alexander te weten, voor zover een jongen van zeventien al iets voorstelt. Alleen weet je net als bij sommige concerten niet precies wanneer het ophoudt, wanneer je echt de laatste klanken hebt gehoord. Het einde wordt steeds opgeschoven. De laatste hoofdstukken heten: Restant, Laatste avond, Afscheid van de school, Afscheid van Alexander, De monarchie en Slot.

Rubinstein heeft in haar boekje één hoofdstuk vrijgemaakt om te vertellen over het taalgevoel van de prins. Volgens haar kan hij perfect de dialogen nadoen van Jacobse en Van Es en weet hij dat dit niet echt plat Haags is. ‘Hagenezen uit de Schilderswijk praten nog heel anders.’ Ook kan hij Maastrichts en Baarns nadoen en praat hij accentloos Engels en Duits. Maar dat *stampen* hetzelfde is als *blokken*, schijnt hij niet te weten, zo blijkt op pagina 48.

Helaas heeft Rubinstein, die zelf klinkt als een ouderwetse schooljuffrouw, maar twee keer gebruik gemaakt van een bandopnemer, zodat de meeste opinies van Alexander in haar eigen woorden staan weergegeven en het taalgebruik van de prins dus moeilijk te beoordelen valt. Uit de citaten die wel letterlijk zijn, krijgt de lezer de indruk dat onze toekomstige Koning wat ouwelijk spreekt, terwijl hij niet die indruk wekt in de beschrijvingen.

Ouwelijk dus, want welke jongen van 17 zegt tegenwoordig nog dat hij tegen een huis heeft *gewaterd*. *Gepist*, *gepiest* of *gesast*, maar *gewaterd* is een woord dat mijn vader zelfs niet meer gebruikt. En wat moeten we van de volgende zin denken? ‘Ik heb zojuist mijn *grootmoeder* opgebeld, ze is 83 geworden.’ *Grootmoeder* zweemt naar Ot en Sien, maar het kan best zijn dat de moeder van Claus *grootmoeder* wordt genoemd om haar te onderscheiden van *oma* Juliana. Ik had ook een opa én een grootvader.

Een prangende vraag is onbeantwoord gebleven: blijft het *koninginnedag* of krijgen we straks *koningsdag*? Er verandert veel met een man op de troon. ‘Alle schepen zullen ze moeten omdopen, de hele post,’ zegt hij zelf.

Talenwonder

Van de Italianen zeggen we dat ze zingen als ze spreken, en de Amerikanen knauwen. Maar hoe klinkt het Nederlands in buitenlandse oren? De Franse schrijver Victor Hugo heeft opgemerkt dat de Nederlandse taal als een sloot is. ‘In beide hoort gij kwaken, de kikkers in het kroos, de klanken in de keel.’ Maar dat was in 1838.

Door het bezoek van Paus Johannes Paulus II aan Nederland, weten we hoé onze taal tegenwoordig klinkt. Althans hoe een buitenlander onze taal vindt klinken, J.P. II sprak immers zoals hij ons *hoort* spreken.

De eerste reactie was er een van ongeloof. ‘Zo spreken we niet.’ De echo die we hoorden klonk ons namelijk vreemd in de oren. Net zo vreemd als de eigen stem weergegeven door een bandrecorder. Maar zowel bandrecorder als Paus zijn feilloos in de weergave van onze uitspraak. ‘Spreekt de Paus, dan spreekt de hemel,’ zei hij zelf in Amersfoort.

Pater Hendriks, de geestelijke die J.P. II de taal heeft leren spreken, toonde zich na afloop van het bezoek tevreden over zijn leerling.

Zijn wij ook tevreden? ‘Bijzonder knap van de Paus dat hij al zijn toespraken en Onze Vaders in het Nederlands sprak - en met een uitspraak die nu al beter is dan die van Prins Bernhard,’ schreef deze krant. Ik vond het vooral opvallend dat hij de zachte *g* ontbeerde.

Toch blijft het raar. Honderden jaren lang worden de gelovigen in de moederkerk toegesproken in een onbegrijpelijke taal, om dan opeens alles in de landstaal te moeten vernemen. En alleen omdat J.P. II daar lol in heeft. Op de dag van zijn benoeming verklaarde hij reeds: ‘Ik ga Spaans leren.’ Hij heeft nu zeven talen onder de knie, en heeft rudimentaire kennis van vele andere talen, waaronder het Nederlands.

Rudimentair, want buiten de velletjes tekst die hem werden voorgehouden spreekt hij geen woord Nederlands. Of dacht u dat hij 's avonds op zijn kamer in Den Haag zijn bediende in het Nederlands heeft toegesproken? ‘*Vayss zo khoot ayn vahrm baht foor migh klahr te mahken.*’ Welnee, die jongen hoort: ‘*Per piacere, mi prepari un bagno caldo.*’ Of: ‘*Proszę przygotować mi gorącą kąpiel.*’

Als hij echt Nederlands zou hebben willen leren, was hij al lang gestopt. In *An Irishman's difficulties with Dutch language* zegt O'Neill: ‘I stopped talking Dutch when I began to understand myself.’

Makkers

‘Kom niet aan m'n makkers!’ luidt de slogan op de handvormige button waarmee de jeugdtroepen van de vakbeweging het toenemend racisme hopen te bestrijden. Het initiatief is sympathiek, maar waarom zo'n ouderwets woord als *makkers* gekozen? Dat gebruikt toch niemand meer, zelfs geen vakbondsbestuurder die tegen z'n pensioen loopt. Zijn jongeren niet langer vernieuwers van taal?

In *makkers* klinkt iets door van een strijd die ooit gevoerd had moeten worden, maar waar het nooit echt van gekomen is. Het woord duikt niet voor niets op in het refrein van de Internationale. Henriëtte Roland Holst heeft rond 1900 het ‘C'est la lutte finale’ van Eugène Pottier namelijk nogal vrij vertaald met ‘Makkers ten laatste male’.

In 1938 maakte Teun de Vries daarvan: ‘Makkers, hoort de signalen’. Pas honderd jaar nadat Pottier de Franse tekst schreef, in 1971, verdween *makkers* uit de Nederlandse Internationale. Jacques Firmin Vogelaar koos voor ‘Volk'ren hoort de signalen!’ en Jaap van de Merwe maakte een geheel nieuwe vertaling van de Franse tekst: ‘Nu is 't uit. Niet meer dralen.’ En zo zingen we alleen nog met Sinterklaas over *makkers* (‘staakt uw wild geraas’).

Jan van Nijlen was de laatste Nederlandse dichter die - in 1927 - het woord gebruikte. ‘Hoe meer ik doordring in/ Het zondig hart der stad/ En door steeds meerdren hoor/ Mij vriend of makker noemen/ En 't leven hard en mat/ Ik raad niet meer des nachts/ Den geur der vroege bloemen.’

Uit de tijd dus, dat *makkers*. Van Dale gebruikt zelfs oude woorden om het begrip te omschrijven (‘gezel, maat, medescholier, speelgenoot, kameraad’). Konden die vakbondsjongens niets beters verzinnen? ‘Het was heel moeilijk een *pope* vertaling te vinden voor het *Touche pas à mon pote* van de Franse actie,’ zegt de 23-jarige Ronald van Driel, actie-coördinator en jongerenmedewerker van de Bouw- en Houtbond FNV.

In België staat op de button ‘Het is m'n vriend. Blijf er af!’ Waarom is die leus niet in Nederland gebruikt? Van Driel: ‘We zochten een sekse-neutraal woord. En dan valt *vriend* of *vriendje* af. En *vriend/in* vonden we niet mooi. We hebben nog even aan *gabbers* gedacht, maar dan zit je met hetzelfde probleem.’

Op de voorpagina van *Le Monde* heeft Bruno Frappat inmiddels Nederlandse katholieken als Gijsen en Simonis aangeduid als de ‘*tendance touche pas à mon pape*’.

Star Wars

‘Willy Brandt wijst in Moskou SDI-plan af’, luidde een kopje in de krant van dinsdag. Vorig jaar zou dat nog wartaal zijn geweest, maar nu behoort blijkbaar iedereen te weten dat SDI staat voor *Strategie Defense Initiative*. In Nederland vertalen we dat met *Strategisch Defensie Initiatief* en hier en daar duikt zelfs *SD-Initiatief* op.

Wat SDI precies is, weten we niet. Dat willen de Amerikanen met ons geld juist gaan onderzoeken. Het heeft te maken met laserstralen die vanuit de ruimte raketten verbrijzelen. *Star Wars* dus, maar daar was president Reagan ongelukkig mee. ‘I wish whoever coined that expression would take it back again, because it gives a false impression of what it is we’re talking about.’

Zelf kwam Reagan voor de dag met *security shield*, maar dat is dubbelop. Een schild is immers ter beveiliging. Reagan heeft het moeten afleggen tegen het Pentagon, dat dol is op afkortingen als SDI. *The New York Times*, ontevreden met SDI omdat deze afkorting geen woord vormt zoals SALT, heeft onlangs zijn lezers gevraagd met iets beters te komen. Hieronder een selectie uit de zeshonderd inzendingen.

Defensive Umbrella (DUMB); Shield to Ultimately Provide International Defense (STUPID); Mutual Assured Destruction (MAD); Nuclear Universal Tactical Systems (NUTS); Reagan's Expensive Space Toys Involving Nuclear Proliferation and Evading Arms Control Enactments (REST IN PEACE); Ballistic Offense Neutralization Zone en Bulwark Order Negating Zealous Offensive (BONZO - de naam van de aap in een van de eerste films met Ronald Reagan).

En: Wistful Attempts to Circumvent Killing Ourselves (WACKO); Incoming Missile Barrier Employing Concentrated Intense Laser Energy (IMBECILE); Send The Arms Race Winging Around Rarefield Space en Stop The Arms Race, We Are Reasonably Sane (beide vormen het door Reagan verafschuwde STAR WARS); Allied Defense Initiative for Outer Space (ADIOS); Militarily Advanced Ceiling High Overhead (MACHO).

Niet alle inzenders keren zich tegen Reagans plannen, getuige de volgende suggesties: Security Against Nuclear Extinction, Strategie Anti-Nuclear Effort, Shield Against Nuclear Extermination (SANE); Shield Against Fatal Encounter, Shield America From Everything (SAFE); High Altitude Laser Targetting (HALT); en Hostile Projectile Elimination (HOPE).

Waar blijven de alternatieven in het Nederlands?

Alszodanig

‘Waarom kan hier geen normaal Nederlands worden gesproken’, heeft fractievoorzitter Ina Brouwer van de CPN eens vertwijfeld uitgeroepen in de Tweede Kamer. Zij vindt de verhullende taal van de Kamerleden slecht voor de democratie. In een handig boekje, dat deze week is verschenen, heeft Marco Bunge ‘de taal van ambtenaren en politici in het Nederlands vertaald’.

Zijn *Politiek Woordenboek* (uitgeverij Contact, f 16,90) is uiterst handzaam. Niet alleen om te begrijpen wat politici bedoelen met *bijsnijden* (‘een besluit sterk veranderen’), maar ook om het verschil te ontdekken tussen *begrotingstekort*, *financieringstekort* en *staatsschuld*. Dit alles onder het motto van Kenneth Hudson: ‘Weinig mensen geloven wat politici zeggen. En politici zeggen zelden wat ze geloven.’

Uiteraard is Bunge niet compleet, maar hij pretendeert dat ook niet. Zo ontbreken bijvoorbeeld *jo-jobeleid*, *MP* en *strategisch monisme*. *Jantje van Leiden* en *Tante Truus* zijn wel aanwezig, evenals *Stef en ik*. Hieronder een paar begrippen en de vertaling van Bunge, die drie jaar als medewerker van verschillende Kamerleden op het Binnenhof heeft vertoefd.

Alszodanig: Een woord dat politici in staat stelt om twee logisch strijdige standpunten tegelijkertijd in te nemen. Bijvoorbeeld: ‘Mijn fractie vindt huurverhoging alszodanig in hoge mate verwerpelijk, maar gegeven de concrete omstandigheden menen wij dat er in dit geval niet aan huurverhoging kan worden ontkomen.’

Brinkmanship: Een stoere manier van opereren.

Doemdoen: Maatregelen treffen met negatieve gevolgen. Als variant op het doemdenken verwijt de oppositie het kabinet-Lubbers dat het doemdoet.

Factie: Deel van een fractie.

Huurmoordenaar: Een ambtenaar van beleidsafdeling x die tijdelijk wordt overgeplaatst naar beleidsafdeling y teneinde bepaalde problemen aldaar op te lossen.

Inrijden: Inpraten, voorbereiden. Ambtenaren rijden hun minister in.

Medemenselijkheid: Wat in progressieve kringen solidariteit pleegt te heten, noemt men in christen-democratische huize medemenselijkheid.

Plafonneren: Een maximum voor de bestedingen vaststellen met het doel te komen tot begrotingsbeheersing.

Versleutelen: Verdelen, omslaan.

BRRR

Een afkorting die goed in het gehoor ligt krijgt al snel de kracht van een woord. TROS bijvoorbeeld, en SALT. Deze letterwoorden kunnen op hun beurt weer tot geheel nieuwe woorden leiden.

Vertrouwing bijvoorbeeld.

Waar een afkorting eigenlijk voor staat, vervaagt snel. Dat geldt bij afkortingen die een woord vormen (TROS) eerder dan bij gewone afkortingen (VARA). Van VARA weten we nog wel dat de letters stonden voor Vereeniging van Arbeiders-Radio-Amateurs. Maar TROS? Van Dale moet er aan te pas komen om de Televisie- en Radio-omroepstichting in herinnering te roepen.

Het mooiste voorbeeld is NAC, de voetbalclub uit Breda. Geen supporter die deze afkorting nog kan plaatsen. NAC staat voor Noad Advendo Combinatie, een afkorting die weer is opgebouwd uit twee andere afkortingen: NOAD (Nooit Ophouden Altijd Doorspelen) en ADVENDO (Aangenaam Door Vermaak En Door Ontspanning). NAC betekent dus eigenlijk Nooit Ophouden Altijd Doorspelen Aangenaam Door Vermaak En Door Ontspanning Combinatie. Elf woorden.

A.F.J. van der Reijden uit Kampen en Ruud Muschter uit Groningen hebben gereageerd op het verzoek een Nederlands letterwoord te verzinnen voor de onhanteerbare afkorting SDI (Strategisch Defensie Initiatief) en voor de door president Reagan verboden term Star Wars. Hier volgen hun suggesties:

MOSKOU: modern Ontkrachtings Systeem Kern-Offensieve Utopie;

LIBIDO: Laser Intimidatie-Blok In Defensieve Opstelling;

DOLLAR: Defensieve Onderschepping Land/Lucht Atomaire Raketten;

BRRR: Beveiliging Rode Raketten Raids, en

GODVER: Geheel Onschadelijk Door Vroegtijdige Eliminatie Raketten.

ACHTERLIJK: Advanced Counter Holistic Terrestrial Extinction Reassuring Loco and Invertebrate Joky Kit;

IN-TRIEST: Interballistic Nuclear Tragedy Id Est Stupidborn Terror, en

TUIG: Tactical Unhinging Internecine Gunnery.

De suggesties worden doorgestuurd naar minister mr H. van den Broek van Buitenlandse Zaken, met een sterretje bij het zeer nauwkeurige GODVER.

Playboy

De *playmates* van Playboy mogen in eigen handschrift de lezer vertellen wat zij onder de ‘ideale man’ verstaan. De ideale man van Ellen Soeters, *miss mei*, moet in de eerste plaats groter zijn dan zichzelf (bovenwijdte 96, taille 66, heupen 96, lengte 1.76 en gewicht 63). Maar ook moet hij een sterk karakter hebben, lief zijn en vooral gevoel voor humor hebben.

Is haar omschrijving van de ‘ideale man’ ook de omschrijving van een *playboy*? Het antwoord op deze vraag is belangrijk voor het Genootschap Onze Taal, dat in het deze week verschenen juninummer een beschouwing wijdt aan de *playboy*. Want, zo stelt H. Heestermans, we weten veel, maar we weten het niet allemaal op dezelfde manier. Met andere woorden: wat *miss mei* een *playboy* noemt, kan *miss juni* wel een slome duikelaar vinden.

Heestermans heeft 25 proefpersonen gevraagd aan welke criteria iemand moet voldoen wil hij als *playboy* betiteld kunnen worden. Iedereen was het erover eens dat een *playboy* een man moest zijn. ‘Een jonge man’, zeiden de meesten. Maar wat is jong? Kan een knaap van 20 een *playboy* zijn? ‘Neen’, vonden bijna allen. De leeftijd moet liggen tussen de 30 en de 40. Er was een uitloper naar 50 en één proefpersoon wist zeker dat rond 30 het ideaal was.

Rijk moet de *playboy* voor vrijwel eenieder zijn. Wederom een rekkelijk begrip. Eén jonge dame was zeer stellig in haar opvatting: een *playboy* is schatrijk (‘financieel onafhankelijk’), maar hij mocht dat geld nooit zelf verdiend hebben. ‘Zijn vader had het kapitaal vergaard, de zoon draait het er in wellust doorheen.’

De *playboy* leeft voor zijn genoegens. Voor alle proefpersonen was het veroveren van vrouwen een kenmerk van de *playboy*. Sommigen dachten bij het woord aan een mediterraan klimaat: palmen, zon, blauwe zee, bruin lichaam. Anderen weer aan het spelen in casino's, het rijden in snelle sportauto's (witte, met open dak). Velen ook aan alcohol. Elegante kledij scoort hoog, evenals ‘knap’.

Heestermans is verbaasd hoezeer de betekenis van persoon tot persoon kan verschillen. Maar ook de woordenboeken zijn niet eensluidend. In *De Vreemde Woorden* uit 1955 omschrijft Fokko Bos *playboy* nog als ‘zwierbol’. In de Van Dale (tiende druk, 1976) is een *playboy* een ‘jonge rijke nietsnut en fat’.

In de elfde druk, uit 1984, gaat de *playboy* elegant gekleed en is hij verder een ‘knappe, financieel onafhankelijke jongeman, die zijn tijd doorbrengt in het society-leven, met uitgaan en het versieren van vrouwen’. En in de Van Dale van het hedendaags Nederlands is de *playboy* ‘een bemiddelde, genotzuchtige jongeman’. Maar ook een standaard voor closetrollen.

Punt met staartje

Een komma kan geld kosten. Laatst hoorde ik een verhaal over een Amsterdammer wiens vader in New York op sterven lag. De man kreeg een telegram van zijn moeder waarin stond: KOM NIET TE LAAT. Hij liet zich onmiddellijk naar Schiphol rijden om het eerstvolgende vliegtuig te nemen. Bij aankomst in New York bleek zijn vader dood en begraven. In het telegram had moeten staan: KOM NIET, TE LAAT.

Voor het gebruik van komma's ('een punt met een staartje') zijn geen officiële regels vastgesteld. Ga maar bij uw eigen oor te rade, adviseert de redactie van Van Dale. En als dat niet helpt dan kan men 'het juiste gebruik der leestekens het beste leren door het lezen van goede schrijvers, die aandacht tonen te hebben voor dit stijlmiddel'.

De algemene richtlijn luidt dat een komma alleen daar ('en alleen daar') geplaatst moet worden, waar bij het gewone spreken of lezen een rust gehoord of gevoeld wordt, aldus Van Dale. 'Er bestaat in het algemeen meer neiging te veel komma's te plaatsen, dan te weinig.' Dit weerhoudt de redactie er niet van om vervolgens uitvoerig alle plaatsen aan te geven waar komma's gezet kunnen worden.

Soms staat er inderdaad een komma te veel. Vorige week nog, in de Volkskrant. In een verhaal op de buitenlandpagina ('Athene verontwaardigd over kritiek Reagan') stond de volgende alinea: 'De Griekse dagbladen, die de socialistische regering van premier Papandreaou goedgezind zijn, schreven dat vliegtuigkapingen in Athene naar internationale maatstaven gemeten zeldzaam zijn en dat veiligheidsbewuste landen zoals Frankrijk, West-Duitsland en de VS niet gekritiseerd werden als zich daar kapingen voordeden.' De eerste komma in deze zin (die beter in tweeën gehakt had kunnen worden) is een komma te veel, want lang niet alle dagbladen in Griekenland steunen de regering. Dat *staat* er - door die komma - echter wel. Bedoeld wordt dat het de regeringsgezinde dagbladen zijn, die schrijven dat vliegtuigkapingen in Athene maar weinig voorkomen.

Haarkloverij? Hij vindt de moed, niet toe te geven. Hij vindt de moed niet, toe te geven.

Apocalyps

Uit een reactie op het stukje over de juiste plaats van de komma blijkt dat er meer verhalen in omloop zijn die moeten aantonen dat over ‘de punt met het staartje’ niet lichtvaardig mag worden gedacht. N.W.J. Speelman uit Huis ter Heide herinnert zich een anekdote die hij in de jaren vijftig ergens las en die toen al als ‘oud verhaal’ werd geciteerd. Als volgt:

‘De tsarina zag op het bureau van haar man een door hem als tsaar reeds bekrachtigd vonnis liggen, dat de kernachtige inhoud had: GRATIE ONMOGELIJK, NAAR SIBERIË TE ZENDEN. Zij verplaatste toen de komma, zodat het vonnis werd: GRATIE, ONMOGELIJK NAAR SIBERIË TE ZENDEN. En zo redde zij het leven van een haar verder onbekende onderdaan,’ besluit Speelman zijn *petite histoire*.

Dat weglaten van een komma kan leiden tot dubbelzinnigheden blijkt uit de omschrijving *broer van een ouder die priester is* in een kruiswoordpuzzel. Hoe kan een ouder tegelijk priester zijn? De bijvoeglijke bijzin *die priester is* kan zowel op *broer* slaan als op *ouder*. Door achter *ouder* een komma te zetten, maken we van *broer van een ouder* een geheel en kan *die priester is* alleen nog maar op *broer* slaan.

Meer post. Er zijn nog steeds lezers die letterwoorden opsturen ter vervanging van het door president Reagan verboden *Star Wars* en van *SDI*, waarmee het Pentagon de taal heeft willen verrijken. John Bolt uit Appingedam heeft vijf ‘hersenspinsels’ opgestuurd. *Stom*:

*S*Trategische OverMoed; *I*mpotent: In Militaire Praktijken Onbruikbaar Technologisch Eliminatiesysteem tegen Nucleaire Torpedaties; *Stoma*: Super Technologische Ontsporing van Militaire Afweer; *Kinderspel*: Kernwapens IN DE Ruimte Systematisch Proberen te Elimineren; en *Ziek*: Zeer Intelligente Eliminatie van Kernraketten.

P. Rutten uit Amsterdam stelt voor *SDI* om te dopen in *Apocalyps*: American Presidential Offer to Counter Attacks by Launching Yet-to-be-developed Protecting Satellites.

Rutten vindt om vier redenen *Apocalyps* nauwkeuriger dan het door een andere lezer ingestuurde *Godver*: Geheel Onschadelijk Door Vroegtijdige Eliminatie Raketten. 1) Het betreft hier een idee van de Amerikaanse president; 2) de term dient helder uit te drukken dat er sprake is van een aanbod aan de NATO-partners om eraan deel te nemen; 3) het systeem moet als zodanig nog ontwikkeld worden; 4) *Apocalyps* zegt wellicht meer over de ware aard van het initiatief dan het wat onbeholpen *Godver*.

Volgens *Van Dale* betekent *apocalyps*: profetie betr. de ondergang der wereld, het Laatste Oordeel enz.; (fig.) tijdperk dat of reeks gebeurtenissen die de ondergang van de wereld voor de geest roepen.

Tienertaal

In mijn vakantieland Kenia is onrust ontstaan over het taaltje dat de jongeren spreken: *Sheng*. ‘Ze zijn zo gewoon Sheng te praten dat ze het ook in de klas doen. Zelfs in een opstel kunnen ze er niet meer buiten’, aldus een bezorgde leraar in een plaatselijke krant. Sheng’ blijkt te bestaan uit een mengelmoesje van Engels, Swahili, Frans en stamtalen die in Kenia worden gesproken.

De jeugd van Nairobi, de hoofdstad van Kenia, heeft een goede reden het geheimtaaltje te gebruiken. ‘Tukibonga hatutaki buda aknow plani zetu’, zegt een van hen: ‘Als we praten willen we niet dat onze vader van onze plannen (*plani*) weet (*aknow*).’ Daarom blijft Sheng ook steeds veranderen. Zodra een woord bekend is, moet een nieuwe term worden gevonden. Meisjes heetten eerst *dames*, werden toen *didos* en vervolgens *babes*, *wiros* en *snades*. Naar een ver afgelegen plaats vertrekken is echter nog steeds: ‘Going to *Honollulu*’.

Van de Engelse schrijver Anthony Burgess is de stelling dat tienertaal per definitie niet door ouderen mag worden verstaan. Soms denken ouders dat ze het begrijpen, maar dan hebben ze geen rekening gehouden met de nieuwe betekenis die hun kinderen aan bestaande woorden geven. *Charming* gebruiken ze juist om iets te vervloeken, niet om te prijzen.

Volgens Burgess verandert de taal van jongeren zo snel dat het weinig zin heeft er een woordenboekje over te maken. De kinderboekenschrijfster Thea Beckman heeft haar eigen conclusies getrokken. Een jaar of zestien geleden gebruikte ze modetermen als *knerp*, *prijzdier* en *kick*, woorden die nu hoegenaamd niet meer bestaan. Omdat een boek snel verouderd door de taal van het schoolplein te bezigen is Beckman daar nu van afgestapt.

Kenneth Hudson, die het heeft aangedurfd een boek te schrijven over de taal van de jeugd, *The Language Of The Teenage Revolution*, definieert de tienertaal als een anti-taal, ‘een speciale taal van mensen die zich buiten de maatschappij willen plaatsen’.

Zodra de buitenwacht er in slaagt een woord te decoderen, zullen de jongeren een nieuw woord proberen te vinden. Het voorbeeld uit Kenia is een bewijs voor deze stelling.

Soms houdt een dergelijke taal lang stand. In Parijs spreken ze al ruim vijftien jaar *Verlan*, een ‘geheimtaaltje’ waarbij de laatste lettergreep naar voren wordt gehaald. *Dépêche-toi* wordt *pêchedé oit* (‘Schiet op!’) en *branché* verandert in *ché bran* (‘bij de tijd’). Het woord *Verlan* is zelf ook zo tot stand gekomen; het is gemaakt van *l'envers* (‘omgekeerd’).

‘Latijn’

Een lezer uit Amsterdam miste in het stukje van vorige week over tienertaal ‘het in Amerika al zeker sinds de jaren vijftig gehanteerde *pig Latin*. Dit ‘varkenslatijn’ lijkt volgens de brieven-schrijver op het wel genoemde Parijse *Verlan*, waarbij de laatste lettergreep van een woord naar voren wordt gehaald.

De correspondent geeft een Nederlands voorbeeld van *pig Latin*. ‘Ethe omtke otte andste oorde anve derie-e oordwe ede oorstve etterle ete emenne ne-e iede aarne ethe otsle ete alenhe, etme nee-ee-e re-e chtera-e.’ Zwart op wit is de code makkelijk te achterhalen, maar ouders die hun kinderen dit taaltje *horen* spreken hebben het veel moeilijker.

De Amerikaanse kinderen werken eveneens met de *ay*-klank. ‘Give it to me’ klinkt in *pig Latin* dus als *Ivgay itay ootay iymay*. Behalve *pig Latin* zijn er ook op-talen: *Gopive opit topo mope*.

In zijn boek *Word Play* geeft Peter Farb een voorbeeld uit het Japans. De normale manier om in het Japans ‘Hij zal het aan me geven’ te zeggen is: *Anohito-wa sore-o watashi-ni kureru-deshoo*. Maar de Japanse kinderen veranderen dit in *Akanokohikitoko-waka sokoreke-oko waka-takashiki-niki kukurekeruku-dekeshokooko*.

Achter elke klinker komt een *k*-klank, waarna deze klinker wordt herhaald.

De kinderen van de indianen in Panama halen weer een ander grapje uit. Voor elke lettergreep zetten ze *ci* waarna de lettergreep de klemtoon krijgt. Zo veranderen ze het woord *ai* (vriend) in *ciAcil* en *maceret* (man) in *ciMaciCEciRET*.

Anders dan in *pig Latin* blijven in het Nederlandse *potjeslatijn* alle letters gewoon op hun plaats; ze krijgen slechts een ‘Latijnse’ klank. Het meest bekende en oudste voorbeeld is *Hebban olla vogala nestas bigunnan hinase hic enda thu*. ‘Abent omnes volucres nidos inceptos nisi ego et tu’ of ‘Hebben alle vogels nesten begonnen behalve ik en jij.’

Functioneel analfabeet

Twee dames in een Haagse bus: ‘M'n dochter heeft een negen voor Frans en een negen voor Engels, maar een vier voor Nederlands. Hoe kan dat nou?’ ‘Ach mevrouw, ze zien tegenwoordig alleen nog maar foute letters.’

Geschreven en gedrukte teksten hebben ooit de spraak vervangen, maar nu zijn we weer terug bij af. Behalve Joop den Uyl, die gelooft pas iets wanneer het op papier staat. ‘Hij gelooft, denk ik, ook pas zichzelf als het opgeschreven staat’, aldus zijn vrouw Liesbeth in een interview met *Vrij Nederland*.

Vooraf kinderen kijken en luisteren meer dan ze lezen, met de bekende gevolgen voor de taalvaardigheid. Uit een onlangs gehouden peiling naar het onderwijsniveau blijkt dat zeven procent van de zesde-klassertjes niet kan lezen. Ze zijn *functioneel analfabeet*. Negen procent van de leerlingen in de laatste klas van de basisschool kan niet schrijven en nog eens 44 procent krijgt voor schrijven geen voldoende.

In de Verenigde Staten, waar men gemiddeld zes uur per dag televisie kijkt, is de situatie nog erger. Daar zijn 27 miljoen volwassenen analfabeet en 45 miljoen zijn het bijna. ‘The written word is on the way out’, mompelt een leraar in de Californische roman *The Serial* van Cyra McFadden. Hij zegt het tegen een moeder die zich komt beklagen dat haar dochter nog geen zin behoorlijk op papier kan krijgen. De docent vindt dat ze zich niet druk moet maken, over een tijdje bestaat het geschreven woord niet eens meer.

Het gehele vocabulaire van de Amerikaanse puber bestaat volgens P.J. O'Rourke uit tien kreten, zodat de bekende balkonscène van Shakespeare's *Romeo and Juliet* kan worden teruggebracht tot de volgende dialoog:

Romeo: Oh man...

(Juliet verschijnt op het balkon).

Romeo: Hey, cool.

Juliet: Oh, man...

Romeo (terzijde): Really.

Juliet: Romeo, Romeo, like give me a break.

Romeo: Oh wow!

Juliet: Romeo?

Romeo: Yeah.

Juliet: Huh?

Romeo: Like, Juliet, hey, cool, you know?

Juliet: Really?

Romeo: No shit.

Zuster vanuit het huis: Will you kids shut up? I'm trying to watch TV.

Babel

Krijgen mensen die dezelfde landstaal spreken makkelijker ruzie met elkaar dan mensen die in een voor hun vreemde taal, Engels bij voorbeeld, moeten communiceren? De 22-jarige Amsterdamse zeiler Gideon Messink meent van wel. Hij is het jongste bemanningslid van de Philips Innovator, een jacht dat vorige week zaterdag gestart is in een zeilrace rond de wereld, de Whitbread Round The World Race.

In een interview met *De Telegraaf* vertelt Messink dat er bij de proefvaarten nogal wat problemen aan boord waren met diverse bemanningsleden. ‘Omdat wij in het begin met Nederlanders zeilden, ontstonden er ook weleens heftige discussies over allerlei onderwerpen. Nu wij met een internationale bemanning varen, blijven de gesprekken oppervlakkiger vanwege de taalbarrière en ontstaat er niet zo snel een woordenstrijd.’

Zijn ervaring strookt niet met het bijbelverhaal in Genesis 11.

Onder de bouwers van de toren van Babel breekt immers een grote ruzie uit als ze allemaal opeens een andere taal blijken te spreken.

Maar in de praktijk, zo leren we van Messink, is het dus moeilijk om ruzie te krijgen als je aangewezen bent op een buitenlandse taal.

Is het ook moeilijk lief te hebben in een vreemde taal? Onder zeelieden gaat het gezegde dat je een andere taal het beste in bed leert. De Engelsen hebben daar zelfs een speciaal woord voor: *sleeping dictionary*, een Afrikaanse maitresse die ook wel bekend staat als *native comfort*. In India *bibi* geheten en in Arabische landen *bint*. Kortom, een meisje, of een jongen, van wie je tussen de bedrijven door nog wat opsteekt over de lokale spraak.

Het valt dus mee met de vaak aangehaalde *Babylonische spraakverwarring*. Bemanningsleden op een schip, emigrantengezinnen, partners met een verschillende moedertaal, zij allen creëren al snel een eigen taal. In zijn *Braziliaanse Brieven* schrijft August Willemsen over een Argentijnse familie die in Rio de Janeiro is gaan wonen. ‘De voertaal in huize Zalis is *Portunol*, heel makkelijk, je kiest van elk van beide talen wat toevallig het beste uitkomt.’

Toch kan het misverstanden geven. Volkskrantverslaggever Roelf Ridderikhoff noteerde in zijn logboek aan boord van de Greenpeace dat zijn *Lipold* door een Engelsman werd verstaan als *lightbulb*. En wat die *sleeping dictionary* betreft: *I come!* is in het Frans *Je part!* (ik ga).

Gebeurtenis

Het NOS-Journaal toonde woensdagavond PLO-leider Jasser Arafat die commentaar gaf op de kaping van het Italiaanse cruiseschip Achille Lauro. Hij had het zichtbaar moeilijk met het vinden van een juiste aanduiding voor de kaping, die hij geen terreurdaad of bevrijdingsactie wilde noemen.

Na twee haperingen klaarde het gezicht van Arafat op en sprak hij over *this event*, deze gebeurtenis. Zowel in het Nederlands als in het Engels een neutraal en nietszeggend woord.

Gebeurtenis is een eufemisme bij uitstek. De geboorte van een kalf is tegenwoordig een gebeurtenis, maar een drievoudige moord ook.

Een vorm van lui taalgebruik, zoals een paar jaar geleden alles werd *gedaan* en de Fransen het over *truc* hebben als ze zo snel niet op het juiste woord kunnen komen.

Niet alleen uit gemakzucht worden eufemismen geboren. Ze ontstaan ook als een woord een betekenis heeft gekregen die een schrijver of spreker er niet aan wenst te geven. Een voorbeeld hiervan stond afgelopen dinsdag in deze krant in een stuk over de directie van een havenbedrijf in Dordrecht die na een staking een Turkse werknemer weer in dienst moest nemen. De betreffende journalist vond *Turk* blijkbaar wat rauw en discriminerend klinken en heeft het daarom over *collega van Turkse afkomst on de Turkse man*, zoals mijn oma het na de oorlog niet meer over een *jood* had, maar over een *jodenman*.

Diezelfde dag berichtte *Het Parool* in een kop over een *veegactie* van de politie tegen dealers en junkies in de Bijlmer. In het bericht zelf staat dat de politie het winkelcentrum heeft *ontdaan* van drugshandelaren. De politiewoordvoerder spreekt over *maatregelen*. Van Dale kent het woord *veegactie* niet, maar wel het werkwoord *schoonvegen* in ‘de straat schoonvegen’: het publiek dat zich verzameld heeft uiteen drijven. En dat herinnert aan de mariniers op de Dam. De Paroolredactie vond *razzia* wellicht een te beladen woord, terwijl de omschrijving van *razzia*, een politionele drijfjacht, uitstekend van toepassing is op de aanhouding en arrestatie van ruim honderd dealers en junkies in het winkelcentrum.

Kelners hanteren vaak zeer fraaie eufemismen. ‘Ik wil u niet haasten’ betekent wegwezen; ‘Bent u klaar met eten?’ wil zeggen: u heeft toch geen gat in uw maag; ‘Wenst u nog iets anders?’: we kunnen deze tent niet draaiende houden als u alleen een voorafje neemt.

Of het in het Nederlands ook zo is kan ik moeilijk beoordelen, maar Amerikaanse vrouwen, die er geen been in zien om en plein public de zaken bij hun naam te noemen, murmelen in bed vaak quasi zedig. De zes meest gebruikte woorden: cock (it), balls (those), tits (these), cunt (there), shit (freshing up), fuck (dinner and a movie).

Een gebaar

Ook zonder met iemand te spreken kan je wel raden uit welk land hij komt. Zo haal je in het buitenland de Nederlanders er zo uit. Op hun beurt zijn Duitse, Engelse, Franse en Amerikaanse toeristen in ons land vaak makkelijk van elkaar te onderscheiden. Niet alleen kleding en gelaatstrekken, maar ook de manier van lopen en kleine bewegingen van armen en handen verraden veel over iemands nationaliteit.

Amerikanen zijn bijvoorbeeld wat stijf in de pols en lopen hoekiger dan Fransen, Spanjaarden of Italianen. Amerikanen zwaaien ook meer met hun armen als ze lopen; Fransen daarentegen houden hun bovenarmen dichtbij het lichaam alsof ze door een smalle deuropening moeten. Het zijn globale kenmerken die onbewust worden waargenomen.

Sommige gebaren zijn zeer aan een bepaalde nationaliteit gebonden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een verhaal dat A.H. Scholten stuurde naar aanleiding van het stukje over de spraakverwarring tussen mensen uit verschillende landen. Twee jongens uit Scandinavië zwommen vanaf hun vakantiestrand een flink stuk langs de Middellandse Zeekust. Ze hadden niet in de gaten dat ze zich - na verloop van tijd - in verboden militair gebied bevonden, totdat ze op het strand twee hevig gebarende soldaten ontwaarden.

De militairen bewogen hun handen op en neer voor hun lichaam.

Een dergelijk gebaar betekent in Noord-Europa 'ga terug, ga terug'. De twee zwimmers beseften dat ze zich in verboden water bevonden, keerden razendsnel om en begonnen terug te zwemmen. Helaas, de soldaten openden het vuur en de twee sportieve toeristen kwamen jammerlijk om.

Achtergrond van dit tragische incident is een klein verschil in gebarentaal tussen Noord- en Zuid-Europa. In het Noorden, zo gaat het verhaaltje van Scholten, gebaren we iemand dichterbij te komen door de handen - met de palmen boven - voor het lichaam te houden en de vingers op en neer te bewegen. In Zuid-Europa houdt men juist de handen met de palmen naar beneden terwijl de hele hand op en neer wordt bewogen. En dat deden de soldaten die de zwimmers op het strand hadden willen ondervragen. Geen wonder dat de boodschap verkeerd begrepen werd.

Scholten: 'Uit eigen ervaring kan ik ook nog een staaltje opdiepen (van spraakverwarring). Bij een vrijpartij met een Amerikaanse schrok ik me een hoedje toen zij zei: *I feel completely abandoned!* Ik had het gevoel dat ik ernstig tekort was geschoten totdat pagina zoveel van mijn idioomboek voor mijn geheugen schoof en me vertelde dat alles goed was. Veel plezier met het oplossen van dit woordraadseltje.'

Toidy toid

Aangezien het Amerikanen zijn waarmee ik door Duitsland reis, is Amerikaans de voertaal. Het enige Duits dat ik af en toe hoor wordt voortgebracht door Keith Wilson. Hij heeft de grootste verzameling door Hitler gemaakte schilderijen en slaat ons voortdurend om de oren met zinnestukjes uit zijn taalgids. ‘Ich möchte etwas trinken’, en ‘Auf wiedersehen’ zijn bij hem favoriet.

Zoals de meeste Amerikanen vinden ook deze het raar dat in al die Europese landen verschillende talen worden gesproken. Besmuikt bekennen ze dat het in de Verenigde Staten ook die kant op gaat.

Gregory Bean zag bij een benzinepomp in Florida laatst het opschrift: ‘We speak English’. Spaans heeft alle buitenlandse talen in de Verenigde Staten verslagen en is snel op weg de eerste taal van het land te worden. Amerikanen die zich hierover zorgen maken vinden het zeer nodig dat aan de grondwet een artikel wordt toegevoegd waarin staat dat Engels de officiële taal van de Verenigde Staten van Amerika is.

Het aantal verschillende Amerikaanse accenten in mijn groep is zo groot dat sommigen moeite moeten doen om de ander te verstaan. Iedereen begrijpt echter Steven Jordan. Hij komt uit Nebraska en dat is het Haarlem van de Verenigde Staten. In die staat spreken ze het accentloze Amerikaans van de Amerikaanse televisie. Niet voor niets komen televisieberoemdheden als Johnny Carson en Walter Cronkite uit Nebraska.

Over die verschillen tussen accenten moet niet te licht worden gedacht. Eerder dit jaar mocht een taalkundige getuigen bij een rechtszaak tegen een inwoner van Long Islands die werd verdacht van een telefonische bommelding in Los Angeles. De bedreiging stond op band en volgens de taalkundige betrof het een accent dat alleen in de omgeving van Boston voorkomt. De verdachte, afkomstig uit de nabijheid van New York, werd daarop vrijgesproken.

Het accent van de Newyorkers klinkt heel apart en is bijna niet na te volgen. Alleen een geboren en getogen Newyorker kan zonder haperen achtereenvolgens ‘frog’ als *frauhtg* uitspreken en ‘dog’ als *doo-awg*. Een klassieker is *toidy toid and toid*: 33d and 3d oftewel 33d Street and Third Avenue.

Niet alleen accent belemmert de omgang van Newyorkers met andere Amerikanen. Zij hebben in de Verenigde Staten dezelfde slechte reputatie als de Parijzenaars in Europa. ‘I’d like to get to Central Park’, vroeg Denise Burgess uit Iowa onlangs aan een politiemann in New York. ‘Nobody’s stopping you,’ antwoordde hij.

Apartheid

De Westberlijner maakte er veel werk van zijn Nederlandse gast te overtuigen van de invloed die Nederland op Berlijn heeft gehad. ‘Achthonderd jaar geleden haalde de Brandenburgse markgraaf Hollanders naar Berlijn; het zijn Hollanders geweest die de riolen van Kreuzberg hebben aangelegd en Hollanders hebben de Spree gekanaliseerd.’

De invloed van Nederlanders op Berlijn is niet alleen zichtbaar, maar ook hoorbaar. Berlijners zeggen niet *Ich* maar *lek*, naar het Nederlandse *ik*. Het klonk - voor Berlijners - dan ook een beetje raar toen John F. Kennedy op 26 juli 1963 riep: ‘Ich bin ein Berliner,’ in plaats van: ‘Ick bin ein Berliner.’ (Oud Amerikaans grapje: wat zou de Amerikaanse president gezegd hebben als hij in Hamburg had gestaan?).

Het Russisch kent een hele serie Nederlandse woorden. Tsaar Peter de Grote, die in Zaandam scheepsbouw heeft gestudeerd, introduceerde in het Russisch ondermeer *bootzman*, *broekie* en *matroos*. En op hun beurt namen Nederlandse zeelieden uit het Russisch *pierevaaien* over.

Internationaal het meest bekende woord van Nederlandse origine is *apartheid*, zelfs Fransen weten wat met dat woord wordt bedoeld. (Hun woord *boulevard*, dat wij hebben overgenomen, is van oorsprong een Nederlands woord. Het is een verbastering van *bolwerk*.) Ook uit andere kleine taalgebieden zijn internationaal bekend geworden woorden voortgekomen. Uit het Zweeds komt *ombudsman*, uit de Eskimotaal *kajak* en uit het Swahili *safari* (reizen).

Het Engels en het Amerikaans kennen veel woorden die van oorsprong Nederlands zijn. In *Le Mot Juste, A Dictionary of Classical & Foreign Words & Phrases* komt echter maar een woord voor dat aan het Nederlands wordt toegeschreven: *maelstrom*. Maar welke Amerikaan denkt er bij *boss* en *cookie* dan ook aan het Nederlandse *baas* en *koekje*? Het valt ze nauwelijks kwalijk te nemen dat ze hun *cole slaw*, dat al sinds 1792 in het Amerikaans voorkomt, niet in verband brengen met onze koolsla. Volgens H.L. Mencken (*The American Language*) denken Amerikanen dat *cole slaw* is afgeleid van *cold slaw*, om het te onderscheiden van *hot slaw* (zuurkool).

Tegenwoordig is de bijdrage van het Nederlands aan andere talen hoegenaamd tot nul gereduceerd. Alleen *kraker* is hier en daar doorgedrongen. In Italië hebben ze het bijvoorbeeld over *i craker*. Die *k* in *i craker* is een bijzonderheid omdat in het Italiaans de letters *j*, *k*, *w*, *x* en *y* niet voorkomen.

Naam tegen

Edward Kennedy, zo stond deze week in de krant, twijfelt nog of hij zich kandidaat zal stellen voor de Amerikaanse presidentsverkiezingen in 1988. Juist die eeuwige twijfel van Ted Kennedy ('Moet ik nu wel of niet de politie van Chappaquiddick waarschuwen') maakt hem voor veel Amerikanen een weinig verkieslijke kandidaat. Een van zijn concurrenten in de Democratische Partij is Mario M. Cuomo, de huidige gouverneur van de staat New York.

Het is mogelijk dat Cuomo het wint van Kennedy, maar net als Kennedy zal hij nooit doordringen in het Witte Huis. Ieder partijlid weet waarom. 'Hij heeft zijn naam tegen. Met een o, a, i of u aan het eind red je het nooit. Geraldine Ferraro heeft hetzelfde probleem', aldus de in de Democratische Partij actieve Keith Wilson.

De enige president die zijn naam heeft laten veranderen is Gerald Ford, die geboren is als Leslie King Jr. Onnodig, want Ford, zonder verkiezing in het Witte Huis gekomen, had zelfs president kunnen worden met de naam die in het telefoonboek van Palermo de meeste ruimte in beslag neemt. Alle veertig presidentsnamen in de Verenigde Staten klinken als een klok. Achter Franklin Delano staat immers Roosevelt.

Niet alleen presidentskandidaten moeten uitkijken. Nergens heeft de artiestennaam zo'n grote vlucht genomen als in de Verenigde Staten. Frederick Austerlitz veranderde zijn naam in Fred Astaire, Bernard Schwartz veranderde in Tony Curtis, Margarita Cansino in Rita Hayworth en Dino Crocetti in Dean Martin. Toen Nathan Birnbaum zijn naam wijzigde in George Burns zei George Jessel tegen hem: 'Well, Georgie, you can change your name to Burns but you will never get the salami out of your stomach.'

In een brief aan Simon Carmiggelt heeft Gerard Kornelis van het Reve eens uitgelegd waarom hij zijn naam heeft veranderd in Gerard Reve. Volgens hem bestaat een goede schrijversnaam uit twee keer twee lettergrepen. Dus Ge-rard Re-ve. En Harry Mulisch, W.F. Hermans, Rudy Kousbroek. Voor *zijn* schrijversnaam nam Eric Blair de meest populaire Engelse voornaam, die hij koppelde met de naam van een klein riviertje en zo ontstond George Orwell.

Zeilj8

Misschien zijn Nederlanders - anders dan bij voorbeeld Amerikanen - te degelijk, te weinig kinderlijk om rebustaal te gebruiken. Als Amerikanen hun auto of huis willen verkopen hangen ze een stuk karton op met de tekst *4 sale* (spreek uit: for sale). Het grootste verhuisbedrijf in de Verenigde Staten heet *U Haul* (you haul: je moet zelf de vrachtwagen rijden). Nog twee voorbeelden: op de langspeelplaat *Around the World in a Day* van Prince staat het nummer All thanks 2 God. En dan is er ook nog een popgroep die zich *U 2* noemt. De Fransen hebben voor zover bekend maar één rebus-uitdrukking: *K 7* voor *cassette*.

Naar Nederlandse voorbeelden moet je lang zoeken. In het novembernummer van het uitblad *Agenda* gebruikt Koos Dalstra consequent het cijfer 8 voor elke achtklank. Dus: ‘Bonaparta Peter heeft de belastingpapieren voor de nieuwe auto nog niet ingevuld, blijktens het veelvuldig zeezeilen & ophalen van restanten maxisingels per *zeilj8* uit Londen.’

Andere voorbeelden uit de rubriek ‘Snel weg’ van Dalstra zijn: de solide *8erban* van Vynil, op een hoger Amsterdams metafysisch peil *gebr8*, *Herengr8*, *het w8en* = op de *opdr8* van Tjalle, de *j8* = open, tot begin volgend jaar op *krokodillelerenschoenj8*, en Oude Zijds *8erburgwal*.

In zijn *Dictionary of Misinformation* (Ballantine) bestrijdt Tom Burnam dat *Xmas* (geen Amerikaan schrijft *Christmas*) ook zo'n ‘nieuwewetse en vulgaire afkorting’ is. Integendeel, het woord vindt zijn oorsprong in een ver verleden. In de *Anglo-Saxon Chronicle* uit het begin van de twaalfde eeuw, blijkt het Oud-Engelse woord voor *Christmas* met een *X* te beginnen.

Sommigen beweren dat de *X* het Kruis symboliseert. Burnam laat zich daar niet over uit, maar wijst er wel op dat het Griekse woord voor Christus, waarvan het Engelse woord is afgeleid, met de Griekse letter *chi* of *X* begint. ‘*X* is dus een keurige afkorting voor *Christ*’, zo besluit Burnam.

Adelsdialect

De adel bestaat nog en wil neuken; 't heet alleen anders. In het laatste nummer van *Homologie* staat een interview met een corpslid, tevens homo en van adel. 'In een kroeg sta je urenlang te turen om iemands lul uit de broek te kijken. Ik vind het heel prettig om eerst eens wat in een parkje te wandelen, elkaar zo het een en ander te vertellen, zonder dat je ogenblikkelijk met iemand *op de bek* moet gaan.'

De uitdrukking *op de bek gaan* ontbreekt in het deze maand verschenen boekje *Het dialect van de adel* (Hes Uitgevers, f22,50). Niet netjes genoeg misschien, maar het kan natuurlijk ook dat het een typische corpsterm is die niets met het 'adelsdialect' heeft uit te staan. (In homokringen is de uitdrukking onbekend; *van bil gaan* wordt wèl gebruikt en betekent hetzelfde). Volgens de samensteller van het boekje, Agnies Pauw van Wioldrecht, 'zelf geen onbekende in adellijke kringen', heeft de adel nog wel degelijk een eigen spraak. Mensen die niet 'rode boekje zijn' (van adel) en 'zich graag willen assimileren aan een hogere stand, hebben soms een blinde plek in hun gehoor voor woorden die in die stand gebruikelijk zijn (bijv. *taartjes* i.p.v. *gebakjes*; *houden van* i.p.v. *lusten*').

Gebakjes in een tearoom doet de adel rillen; het is taartjes in een taartjeswinkel.

Agnies geeft een uitgebreide lijst met woorden die door de adel specifiek worden gebruikt of juist vermeden. Opvallend is dat adel over *frigidaire* spreekt in plaats van *koelkast*, maar toch *honger* heeft in plaats van *trek*. En niet *directoire* of *slipje* zegt, maar gewoon *onderbroek*. Wèl nog steeds praten over *valies* of *karbies* (en niet *koffer*), maar toch 'ik vind het vies' in plaats van 'het smaakt me niet'.

Plat praten doet de (land)adel ook. 'We zijn *met z'n beije* met de trein *gekomen*.' Agnies: 'Men moet echter niet denken dat alle plat geoorloofd was, allerminst. Als men het proberen wilde, zouden degenen die het niet met de paplepel ingegoten kregen al vlug door de mand vallen.'

Den Uyl, grompff

Ed Nijpels stottert nog steeds een beetje als hij snel gaat praten, Ruud Lubbers denkt sneller dan hij spreekt en Joop den Uyl is onverstaanbaar. In de strategienotitie van de PvdA staat dat Den Uyl tijdens de verkiezingscampagne duidelijke taal moet spreken. Zou het hem ooit nog eens lukken?

In het onlangs verschenen boek *Joop den Uyl: politiek als hartstocht* haalt Milo Anstadt, van oorsprong Pool, een aardige herinnering op aan Den Uyl van veertig jaar geleden. Tijdens de bezetting trokken ze samen door Noord-Holland: met een kinderwagen op zoek naar voedsel. ‘We hadden een boerderij gevonden waar we konden logeren, en toen Joop op een gegeven moment naar de wc moest zei die boer - niet wetend dat ik Oostjood was - dat ze mij wel verstonden, maar van hem, afkomstig uit het Gooi en nog van boerenafkomst, geen woord! - Hij praatte toen al zo, met dat rekken van woorden en inslikken van letters.’

In een ander boek heeft Hans van de Werf, die Den Uyl toen twintig jaar lang als journalist van nabij had meegemaakt, een verklaring gegeven voor het gegrom van de PvdA-leider. ‘Zelf spreekt hij steeds in hoog tempo, zo snel vaak dat het moeilijk is hem te verstaan. Iemand die struikelt over zijn eigen tong - die veel sneller denkt dan menigeen kan praten, laat staan hijzelf.’

Den Uyl zelf vindt dat het moet kunnen, vooral's morgens: ‘Ik vind dat een mens er recht op heeft om nog een beetje voort te gaan in die half-slaap en alle vervelendheden een beetje van zich af te snauwen en te grommen’, zei hij in 1977 voor de VARA-microfoon.

Een onverstaanbare Den Uyl is van alle tijden. Ook de toekomst belooft weinig goeds. ‘Het zijn voorlopige schattingen van de Geofysische Dienst en het gaat om *uhhh oempf* miljard kubieke meter aardgas van een nog niet nader bekende samenstelling’, zegt hij in *De Ministerraad 1989, het derde kabinet-Den Uyl vergadert*.

Toch heeft Den Uyl liefde voor het woord, weet iemand die al jarenlang naar hem moet luisteren. In zijn bijdrage aan *Tekens in de tijd*, het boek dat Den Uyl voor zijn 65ste verjaardag kreeg, schrijft premier Lubbers: ‘Joop, je kan vermoeiend zijn, je kan hard zijn, maar het woord vertedert jou en met woorden kan je vertederen.’

Homotaal

Op de vingers getikt door Fransje de Waard van het tijdschrift *Homologie*. Volgens haar is twee weken geleden op deze plaats de uitdrukking *op de bek gaan* ten onrechte geïdentificeerd met *van bil gaan*. De Waard: ‘Op de bek gaan is mijns inziens een uiterst beeldende uitdrukking, voor het begrip waarvan geen enkel doordenkwerk verricht hoeft te worden.’ Het is, zo blijkt uit het vervolg van haar brief, een corpsuitdrukking voor flink zoenen. *Van bil gaan* (ook beeldend) daarentegen betekent ‘de geslachtsdaad verrichten’, meldt het *Bargoens Woordenboek* van drs Enno Endt.

De Waard geeft in haar brief geen uitsluitsel over de suggestie dat *van bil gaan* een uitdrukking is die vooral door homo's wordt gebruikt. Ook Endt zegt daar niets over. Hier wreekt zich het gemis van een Nederlands woordenboek waarin het jargon van homo's is verzameld. Voor het Engelse taalgebied is er *Gay Talk, A (Sometimes Outrageous) Dictionary of Gay Slang* van Bruce Rodgers en de kleine verzameling *polari* (‘gay slang’) die Peter Burton biedt in zijn memoires *Parallel Lives*. En voor de Fransen verscheen dit jaar *Vocabulaire de l'homosexualité masculine* van Claude Courouve.

In Nederland zijn dergelijke verzamelingen onbekend en moeten we ons - al tien jaar lang - behelpen met het *Bargoens Woordenboek* van Endt en het *Erotisch Woordenboek* van Hans Heestermans.

Hebben de homo's in Nederland misschien geen eigen dialect?

Volgens drs J.E. Dekker, de enige die in Nederland onderzoek heeft verricht naar ‘de kenmerken van nicherige spraak’, bestaat er inderdaad nauwelijks een eigen vocabulaire. ‘In Nederland is de openheid in homo-kringen veel groter. Vandaar dat het moeilijk is om specifieke homo-woorden aan te wijzen’, vertelde ze het universiteitsblad *Mare*.

Zou het echt waar zijn? In de nieuwe, elfde druk van *Van Dale* is het aantal ‘homo- en lesbische woorden’ verdubbeld in vergelijking met de druk uit 1976: van 43 naar 96. Ook dat lijkt nog weinig.

Vandaar de oproep zoveel mogelijk specifieke woorden en uitdrukkingen toe te sturen uit het vocabulaire van de hedendaagse homoseksueel (m/v). Een boekenbon voor het grootste aantal.